

נעמת הצעירה

מבט על תהליכים, ערכים וקהילה

אידיאולוגיה ופרקטיקה

כתבו:

אורלי ביטי

נורית חג'אג'

© 2019

כל הזכויות שמורות לנעמ"ת הצעירה ולקרן פרידריך אברט

מספר ISBN: 978-965-572-900-9

הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את דעותיה של קרן פרידריך אברט.

שימוש מסחרי בפרסומים של קרן פרידריך אברט ללא אישור בכתב של הקרן אסור בהחלט.

תוכן

1.....	מבוא
2.....	בניית קהילה ושימורה
17.....	עבודה על תכנים רעיוניים ופוליטיים
25.....	מגוון בפעולה
29.....	מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית
30.....	הדגמת עקרונות ודרכי עבודה דרך קבוצות שונות
34.....	השפעה – אדוות
37.....	עדות אישית: נדיה בלקינד, משתתפת במחזור ה-11 של פרויקט "נעמת הצעירה"
38.....	חוגגות עשור – ומה הלאה? אתגרים לעתיד, כולל דילמות
40.....	נספח א' – תעודת זהות
41.....	נספח ב' – בין עבודה למשפחה – מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית – נייר עמדה

תודות

נעמת הצעירה לא הייתה באה לעולם ומתקיימת בו ללא שותפות רבות. אנו רוצות להוקיר תודה לצוות ההיגוי שמלווה אותנו בהתנדבות מלאה החל מיומה הראשון של התוכנית: עו"ד עידית שחם וגב' שרי שילון, אליהן הצטרפו בהמשך פרופ' אורלי בנימין, גב' מיסס ג'לג'ולי, וד"ר חדוה הלר.

תודה לנעמת, ובראשה יושבת-ראש נעמת, גליה וולוך, והיושבת-ראש שקדמה לה, עו"ד טליה לבני, שנתנו רוח גבית לפרויקט. תודה ליושבות-ראש המרחבים בנעמת שמשתפות איתנו פעולה ביום יום.

תודה מיוחדת לנגה קלינגר, רכזת נעמת הצעירה בשנים האחרונות, על השותפות בהובלת נעמת הצעירה, על השותפות בפיתוח רעיונות ועל ביצוע מופתי.

ובעיקר תודה לקרן פרידריך אברט בישראל שתומכת בפרויקט החל מיומו הראשון והיא שותפתנו הנאמנה לערכים ולתהליכים. השותפות ההדוקה והאינטימית הפכה את עובדות ועובדי הקרן לחברות וחברים בקהילה.

אחרונות בסדר התודות, אך לא בחשיבותן: תודה לכל חברות ופעילות נעמת הצעירה לדורותיהן, שצועדות יחד עמנו באמונה, בחברות ובהתמדה. בלעדיהן כל זה לא היה קורה.

גב' נדיה בלקינד, חברת מובילות 2017, סייעה לנו בעיצוב דו"ח זה. תודתנו נתונה לה.

מבוא

הדו"ח המוגש, **נעמת הצעירה – מבט על ערכים, תהליכים וקהילה**, מתאר וממשיג את פרויקט **נעמת הצעירה** במטרה להעמיק ולשכלל את העבודה על הפרויקט עצמו, ולחלוק את הניסיון והידע שלנו עם ארגונים נוספים שמבקשים להקים ולקיים קהילות על בסיס סט ערכים משותף. יתר על כן, הדו"ח הזה מאפשר לנו להמשיג עבור עצמנו ועבור אחרות את הפעילות שנעשית לאורך שנים, לעתים באופן אינטואיטיבי, ולעתים אף מתוך התמודדות עם אילוצים.

ההגדרה העצמית והערכים העומדים בבסיסה של נעמת הצעירה נוסחו בתהליך משתף וארוך וגובשו לכדי תעודת זהות (נספח א'). תעודת הזהות, יחד עם עמדה מקצועית בהקשר להנחיית תוכן-תהליך-פוליטי והמחויבות לבניית קהילה משמעותית ומיטיבה, הם הבסיס לפעולתה ולעצם קיומה של נעמת הצעירה. מטרת הדו"ח היא לתאר כיצד הערכים והעמדות המקצועיות באות לידי ביטוי בפעולה היומיומית.

הדו"ח כולל שמונה פרקים: הפרק הראשון מפרט את תהליכי בניית הקהילה ושימורה לאורך השנים. הפרק השני מדגים בעזרת שמונה פעילויות שנערכו במסגרת נעמת הצעירה, את רעיון ההנחיה המשולבת תוכן-תהליך-פוליטי וכיצד ניתן ליישמו. הפרק השלישי מרחיב את דרכי ההתמודדות עם שאלת המגוון שהיא עקרון משמעותי וחשוב בפעולה של נעמת הצעירה. בפרק הרביעי אנו מדגימות שלושה מעקרונות הפעולה של נעמת הצעירה דרך התבוננות בקבוצות שונות. הפרק החמישי בדו"ח עוסק בדילמות ובאתגרים לעשור הבא של נעמת הצעירה. בחלקו האחרון של הדו"ח הוספנו נקודת מבט של אחת המשתתפות, גבי נדיה בלקינד, שהייתה שותפה בקבוצה מס' 11 של נעמת הצעירה.

אחד האתגרים העומדים בתהליך כתיבת דו"חות, הוא ההתלבטות באילו נושאים להתמקד, ועל אילו לוותר או לתת פחות מקום. בכתיבת הדו"ח ועריכתו בחרנו בפרספקטיבות המפורטות לעיל מאחר שלטעמנו הן מהוות את הייחוד והשדרה המרכזית של נעמת הצעירה.

אורלי ביטי   נורית חגי'אג'

בניית קהילה ושימורה

מבוא

קהילת נעמת הצעירה כוללת בעיקרה את בוגרות תוכנית המנהיגות של נעמת הצעירה, המתקיימת אחת לשנה (קורס בהיקף של 100 ש"א). בניית הקהילה ושימורה היוו משאת נפש ואתגר החל מימיה הראשונים של קבוצת נעמת הצעירה, הן למשתתפות והן לצוות הפרויקט. כבר בפגישה הראשונה של בוגרות המחזור הראשון ב-3 בנובמבר 2007, הגדירו המשתתפות את בניית הקהילה כפרויקט בפני עצמו, וכתבו:

"מהות הקבוצה: נעמת היא קבוצת נשים שתעסוק בנושאים חברתיים, חברה, קידום

אישי של חברות הקבוצה ותהווה קבוצת תמיכה למימוש ופיתוח מטרות אישיות"

הנושאים שציינה קבוצת המחזור הראשון – שבאותה עת למעשה תיפקדה כצוות מייסד ומוביל – עדיין נוכחים בפעילות של נעמת הצעירה, עם תוספות, הרחבות ועדכונים שנובעים ממהלך השנים.

הקמתה של נעמת הצעירה לוותה בהבנה עמוקה – הן של הבוגרות והן של הצוות – שבניית קהילה ושימורה הוא תהליך מתמשך ומחייב חקירה ומבט רב-ערוצי מתמידים, שתפקידו לענות על צרכים של המשתתפות ולהוות גורם שמחזק את זיקת המשתתפות לערכי הארגון שנוסחו במשותף (תעודת הזהות), ואף למסגרת הארגונית שלו.

כדי לתת מענה לפיתוח עבודה עצמאית, לפיתוח עבודת הצוות (מובילות וצוותים אחרים), לצרכים האישיים של המשתתפות, לחיזוק הרעיוני, לשימור הקשר הארגוני, ולשימור מרקם הקשרים האישיים, אנו פועלות בשישה ערוצים עיקריים:

1. מפגשים חודשיים של קהילת נעמת הצעירה.
2. כנסים שנתיים
3. תעודת זהות משותפת
4. סמינרים רעיוניים
5. עבודה עם פעילות מרכזיות של נעמת הצעירה ("מובילות").
6. יחסים, קשרים אישיים ורישות.
7. העשרה ופיתוח מיומנויות אישיות.
8. שימוש בכלים וירטואליים ודיגיטליים

מפגשים חודשיים של קהילת נעמת הצעירה

המפגשים המשותפים הם הלב הפועם והשדרה של קהילת נעמת הצעירה. אחת לחודש מוזמנות כלל הבוגרות להיפגש עם חברותיהן ולקיים פעילות משותפת סביב לנושא מסוים. במפגשים המשותפים תמיד נוכחים שלושה מרכיבים (אם כי המינוחים משתנים ממפגש למפגש): מקום למבט אישי, מפגש בינאישי, ותוכן רעיוני – תוך הקפדה על הסטינג (setting): מקום, אווירה, כיבוד וכו'.

בחרנו למיין את המפגשים המשותפים לארבעה סוגים: מפגשים שוטפים, תאריכי עוגן, מפגשים בסימן חיים משותפים)

1. מפגשים שוטפים. לאורך השנים התרחש שינוי באופי המפגשים השוטפים. השינוי התבטא בעיקר ביחסים בין הצוות לבין המשרד, כאשר השאיפה היא שמשותפות הקורסים עצמן תובלנה ותעצבנה את המפגשים, לרבות קבלת החלטות על תוכן המפגשים, הפקת המפגשים, וכמו כן שיווק ורתימה. המפגשים היו מגוונים באופיים, וכללו הזדמנויות שבהן אתגרנו את הזירות השונות שבהן פועלות או שואפות לפעול נשים צעירות.

המפגשים השוטפים כללו סדנאות המאתגרות את תפקידן המסורתי של נשים, כמו סדנת טיפול ברכב (אוטוילה), אמנויות לחימה, נשים וכסף, גלישה בים, ומפגשים של התמודדות עם אלימות מגדרית לסוגיה. במסגרת מפגשים אלה הרחבנו והעמקנו את רפרטואר המיומנויות שנדרשות לעתים הן ברמה האישית והן ברמה הציבורית ובעבודה (לדוגמה: ניהול פרויקטים, שכנוע והשפעה, זוגיות ושיתופי פעולה, מיתוג, לינקדאין, מדיה, וארגון קהילתי)

2. תאריכי עוגן: 1 במאי יום האישה הבינלאומי. קיומה של כל קהילה בעולם עומד על המשותף. טקסים ומסורות מעצבים במידה רבה את הזהות של הקהילה ממש כמו חגים בעולם הדתי/מסורתי. החל מראשיתה של נעמת הצעירה אך טבעי היה לציין שני "תאריכי עוגן" שהם חלק מזהותה של נעמת הצעירה בזיקתה להסתדרות, לנעמת ולעולם ערכים סוציאל-דמוקרטי ובינלאומי – 1 במאי ולאחריו יום האישה הבינלאומי (יום הפועלת הבינלאומי שנחוג ב-8 במארס). לציין ימים אלה נבחרו נושאים, מתודות ומרחבי פעילות מגוונים כדי לוודא רלבנטיות וזיקה לחייהן של משותפות הקורס, וכדי להרחיב את נקודת המבט שלהן על סוגיות חברתיות-כלכליות שונות.

2.1. יום ה-1 במאי. תאריך זה היה תאריך העוגן הראשון שנבחר על ידי הצוות של נעמת הצעירה החל משנתו השלישית של הפרויקט (בשנתיים הראשונות הקורס לא התקיים בטווח תאריכים זה). הבחירה ב-1 במאי כתאריך עוגן איפשרה לסמן את הזהות המובחנת של נעמת הצעירה מול ארגוני נשים אחרים או ארגוני חברה אזרחית אחרים, ולהמחיש את זיקת הפרויקט להסתדרות, לנעמת ולמסורת הסוציאל-דמוקרטי.

בחירה זאת אינה מובנת מאליה, ולעתים קרובות היא עולה לדיון בתהליכים הקבוצתיים. חשוב לציין כי בתחילת הדרך (2009) בחירה זאת הייתה אף פחות מובנת מאליה ופופולרית מהיום. צוות התוכנית, בהיותו ער לעובדה זאת מחויב לתת מענה כל פעם מחדש לשאלה זאת, ולחבר את נשות נעמת הצעירה לנושא. לדוגמה, ב-2013 העלתה אחת המשתתפות,

עצמאית באופן העסקתה, את השאלה: "איך איגוד מקצועי קשור אלי?" את השאלה הזאת לקחה הקבוצה בהדרכת הצוות למפגש משותף שזאת כותרתו.

במפגשים השונים נדרשנו לשאלות של התאגדות, מאבקים מקצועיים וסולידריות מהיבטים שונים. בחרנו להשתמש בדרכים מגוונות ויצירתיות כדי לקרב את הנושא לחוויות היומיום של המשתתפות. השתמשנו בסרטים (2009 - "שביתה", 2010 - הרצאה על דמות האישה העובדת בקולנוע, 2014 - "איזה מין שוויון"), פאנלים ומפגשים עם אנשי איגוד מקצועי ואקטיביסטים (2011 - פאנל על מאבקי עובדות, 2009 - מפגש עם יו"ר הסתדרות עובדי המדינה ושיחה על הדילמות במאבקים מקצועיים), הרצאות רעיוניות (2012, 2013), סדנת תיאטרון פלייבק (2016) בסימן של סולידריות עם מאבק הסייעות, סדנת פואטרי סלאם (2017), וכמובן מעגלי שיח (2015).

מאז 2014 אנו מקיימות את 1 במאי במתכונת של מפגש חיים משותפים כדי להדגיש את אלמנט הסולידריות במועד זה, וגם על מנת "לחלץ" את מפגשי החיים המשותפים מאופי פולקלוריסטי-מתבדל, ולהציב אופק של סולידריות ושיתוף פעולה.

2.2. יום האישה הבינלאומי. בשנים האחרונות יום האישה הבינלאומי מצוין כמעט בכל ארגון ובכל זירה לימודית, ציבורית, ותקשורתית. ארגון נעמת מציין את יום האישה הבינלאומי זה יותר מ-30 שנה. בנעמת הצעירה – כחלק מנעמת וכחלק מהחברה האזרחית – אנו מקפידות לציין את יום האישה הבינלאומי כאחד משני תאריכי העוגן של הארגון. האתגר שעמד בפנינו היה למצוא תוכן רלבנטי ומשמעותי לחברותיה. במשך השנים ניסינו לעסוק במגוון נושאים, הן בנושאי מאקרו (כמו: מדיניות ארצות סקנדינביה ביחס לנשים ולמשפחה, תפקידן של נשים במהפכות האביב הערבי, וייצוג נשים בפוליטיקה) והן בנושאים שנחוו על ידי המשתתפות כנושאים הקרובים אליהן יותר (כגון נושאים של גוף, כפי שיפורט להלן). בכל מקרה נעשה על ידינו ניסיון להמחיש כיצד נושאי המאקרו נוגעים ישירות לחייהן של המשתתפות, ולהפך: כיצד לנושאים הקרובים למשתתפות יש משמעויות רחבות שניתן לערער עליהן.

במשך השנים, שלושה מפגשים עסקו בזוויות שונות של גוף האישה. ב-2013 הקרנו את הסרט "נשים אמתיות" וקיימנו שיחה עם עמותת "נשים לגופן" העוסקת בהיבטים שונים של בריאות האישה. ב-2016 קיימנו מפגש אינטימי שעסק בשמנופוביה וקיימנו סדנת ריקודי בטן. חשוב לציין כי נושא הגוף הוא אחד הנושאים שנשים צעירות בזירה הפמיניסטית עוסקות בהם, הן ברמה האישית והן ברמה של המבנים החברתיים, לכן נושא זה נבחר כנושא הדגל למפגשים.

ראוי לציין כי כל הנושאים שטופלו במסגרת המפגשים באו לידי ביטוי במגוון פעילויות, תוכניות ההכשרה, במפגשים משותפים אחרים, במפגשי חיים משותפים, ובכנסים שערכנו – כפי שמפורט בדו"ח. כך, לדוגמה, "נשים בפוליטיקה" הינו נושא שמופיע בכל תוכנית הכשרה של נעמת הצעירה והוא גם עלה בכנס שכותרתו "פורצות דרך בעולמות גבריים", ב-2010. נושא הנשים בפוליטיקה עלה גם במפגש חיים משותפים בטירה ב-2015, ובכנס יום האישה

ב-2011 וב-2015. בחלק מהמפגשים המשותפים הנושא של נשים בפוליטיקה הובל על ידי בוגרות התוכנית שהכירו בחשיבותו ("למה לי פוליטיקה עכשיו?" 2016).

אירועי יום האישה הם גם הזדמנות להרחיב נושאים שעל סדר היום שלנו, ולהיחשף לנושאים חדשים, כמו ייצוג נשים בתקשורת (הקרנת הסרט Misrepresentation ודיון בעקבותיו ב-2014), או נושאים של איכות הסביבה והקשר לתרבות הצריכה (ביקור במרכז חיריה שכלל הרצאות ודיונים, ב-2017).

3. מפגשים משותפים בסימן חיים משותפים. יהודיות לבין נשים ערביות. המפגשים נעשים בשיתוף פעולה בין נעמת הצעירה לבין נעמת משולש דרומי, והם פתוחים לקהילה רחבה ומגוונת מבחינת גיל. מפגשי חיים משותפים איפשרו לקהילת נעמת הצעירה להיות במגע עם נושא חשוב בחברה הישראלית, ולייצר מרחב למפגש שלצערנו אינו מתקיים בחיי היומיום של רובנו. במובן הזה יש בפעולה זאת משום פעולה פוליטית חשובה ומשמעותית.

אנחנו רואות בקיום מסורת מסוג זה המשך ישיר לרוח נעמת. נעמת היא אחת מתנועות הנשים הוותיקות ביותר בישראל, והיא פעילה באופן ממוסד בתחום החיים המשותפים מאז 1954. על רוח הפעילות ועל הדילמות שליוו (ומלוות) את הפעילות בנושא זה למדנו בין היתר מספרה של חברת הכנסת לשעבר נוהת קצב, "סונניות שלום".

מחויבותה של נעמת הצעירה לנושא זה באה לידי ביטוי אף בתעודת הזהות של נעמת הצעירה, המדגישה את עקרון הגיוון והפעולה במשותף כחלק מעיקרי פעולתה "אנו מחויבות לתת ביטוי לשוני בין נשים בקהילות וממסורות שונות בפעילותנו" (תעודת הזהות במלואה מצורפת כנספח א' לדו"ח זה).

המפגשים המשותפים נערכים בתאריכים קבועים במהלך חודש הרמדאן, בחג המולד, במהלך חגי תשרי וב-1 במאי. מפגשי הרמדאן התקיימו בכפר קאסם (2015), טייבה (2016) וטירה (2017), ולכל מפגש היה אופי שונה וייחודי. במפגשים אלה חיברנו בין היבטים מסורתיים של החג (בין היתר ביקור במסגד), היכרות עם התכנים החברתיים המסורתיים והמודרניים של החג, הכרות עם תפקידן של נשים מוסלמיות בשימור מסורת החג, לבין סוגיות ביקורתיות העולות מחייהן של נשים במתח שבין מסורת למודרנה. בתוך כך ערכנו ביקור בשוק רמדאן בטירה (2017), בו נחשפנו לפרויקט נשי פמיניסטי ש"זכה" לאיומים מצד הממסד הדתי.

מפגשי חג המולד (2014 ו-2015) התקיימו ביישוב הערבי פסוטה שבגליל, על רקע היכרות קודמת עם קבוצת נשים פעילות במקום שהשתתפו בקורס של נעמת הצעירה בשיתוף מרכז אדווה. למפגשים אלה היה אלמנט תיירותי והיכרותי עם מסורת החג, אך גם עם הפעילות הקהילתית והיוזמות של קבוצת הנשים המקומית (שוק חג המולד, לצד הקמת ספריה ביישוב). לאירועים אלה הייתה היענות מאוד גבוהה מצד חברות נעמת. למפגש הראשון נסענו במיניבוס (רק של פעילות נעמת הצעירה), ואילו שנה לאחר מכן כבר נסענו בארבעה אוטובוסים עם משתתפות ממוגוון גילאים. ב-2017, לאחר ששוק פסוטה הפך להיות הצלחה מסחרית גדולה, מצאנו לנכון לגוון את ההיכרות שלנו וביקרנו בקהילה האורתודוקסית ביפו (לוח השנה האורתודוקסי – כידוע – מציין את חג המולד בתחילת ינואר ולא בסוף דצמבר).

חגי תשרי צוינו באמצעות מפגש סליחות וכפרות ב-2015 במוזיאון מורשת יהדות לוב באור יהודה. המפגש התקיים בדגש על היכרות עם חיי הקהילות היהודיות במדינות ערב וכן תוך למידת המכנה המשותף בין יהודים ומוסלמים ביחס לסליחה, כפרה, משפחה, קהילה ודת. ב-2016 לא התקיים מפגש בגלל התנגשות עם אירועי העשור של נעמת הצעירה. ב-2017 התקיים המפגש בקיבוץ נצר סירני, וחשף את המשתתפות לתנועה שביקשה לעצב תוכן תרבותי ולא-דתי, ללוח השנה היהודי.

בצד פעילות של היכרות עם המסורות השונות, התקיימה פעילות רעיונית שנועדה ליצור אופק של סולידריות ופעולה למען חיים משותפים. כפי שצינו לעיל, מפגשי 1 במאי (או כפי שהם נקראים אצלנו "האחת במאי") נושאים תוכן של שילוב ושוויון של נשים בעולם העבודה. וכן פעולה לקראת הבחירות הכלליות לכנסת ב-2015 בטירה שמטרתה הייתה לעודד נשים לממש את זכותן וחובתן להצביע ("נשים, בחירות, ייצוג ואגינדה").

סוגיה נוספת חשובה לא פחות בה אנו עוסקות בנעמת הצעירה היא סוגיית האלימות לגווניה. לצערנו, החיים בישראל, מזמנים לנו תקופות של אלימות, חשדנות ופחד. אנו גאות במיוחד שגם בתקופות אלה לא "נכנענו" להלכי הרוחות וגם בתוך תקופת המלחמה (צוק איתן, 2014) קיימנו מפגש טעון אך חשוב ("מלחמה שלום ואנחנו, נפגשות ומדברות"). במפגש זה המשתתפות העלו את רגשותיהן ועמדותיהן לגבי המציאות שבה אנו חיות, שמענו על האפשרות לפתור קונפליקטים שנראים לכאורה בלתי פתירים, שאבנו השראה מסכסוכים במקומות אחרים בעולם (אירלנד וליבריה), והדגשנו את החשיבות שבשילוב נשים בתהליכי משא ומתן ושלום.

ממבט על הפעילות שקיימנו עולה כי בכל אירוע היו משתתפות שונות, לצד גרעין קטן קבוע, דבר שצמצם את מרכיב ההכרות האישית המתמשכת בפעילות. עם זאת, מצאנו שעצם הפעילות וההתמדה בפעילות הזאת היא מסר משמעותי בתוך נעמת הצעירה – חשיבות של הנוכחות שלנו בזירת הפעילות של חיים משותפים. נוסף על כך, מצאנו שלצערנו נשים יהודיות וערביות חיות במרחבים נפרדים כמעט לגמרי, ולחלק גדול מהנשים (הן ליהודיות והן לערביות) יש חששות גדולים להגיע למרחב "של הקבוצה השנייה", או למצער תחושת זרות בו. מבחינה זאת עצם ההגעה הפיזית למקום מהווה פעולה פוליטית משמעותית.

בעקבות המפגשים בסימן חיים משותפים, וכדי להעמיק את הקשר ולהרחיב את הנושאים, התפתחו זירות נוספות של שיתוף פעולה. לדוגמה, השתתפות בסמינר רעיוני נגד גזענות שבו השתתפו עשרות נשים מנעמת הצעירה (מאזורי המשולש הדרומי והמשולש הצפוני), השתתפות באירועי העשור של נעמת הצעירה, והשתתפות באירועים אחרים של נעמת (פרויקט "משנות ביחד").

4. בניית תעודת זהות. כבר בסוף שנת 2009 חשו הבוגרות צורך להגדיר את המאפיינים שלהן וייחודן בזירה הציבורית. בנקודה זאת היו בתכנית כ-50 בוגרות וכשלושה מחזורים ועמדנו בפני גיוס מחזור רביעי של נעמת הצעירה הצורך שחשו הבוגרות נבע הן מגידול במספר הבוגרות, הן מהאתגר המתמיד לחבר בין קבוצות שונות ובין מחזורים שונים, והן מוויכוחים רעיוניים מתמידים בקרב הבוגרות.

בנוסף בשנת 2009 החלה נעמת הצעירה לפעול עם הפנים החוצה, קיימה כנס ראשון (אוקטובר 2009 – עבודה. לא שוק) ואף הפיקה חוברת זכויות בעבודה לסטודנטיות. דווקא הפעולה החוצה חידדה את הצורך להגדיר את הקבוצה, את ייחודה ואת עולם הערכים שלה. הנהלת נעמת הצעירה החליטה לקיים תהליך זה במסגרת סופשבוע, אליו הוזמנו כלל הבוגרות להגיע, והשתתפו בו כ-40 נשים.

ההנהלה לקחה אחריות הן על עצם הרעיון והן על הנחיית התהליך. אחת הבוגרות, ליאורה ליבוביץ, לקחה על עצמה להוביל את התהליך, ואילו אחרות התרכזו יותר בתוכן. במהלך סוף השבוע התקיים דיון ערכי ועקרוני על הניסוח המדויק שיבטא את רוח הקבוצה, את זיקתן לנעמת, את המחויבות שלהן להיסטוריה של נעמת ואיזו משמעות החברות רוצות שתהיה לקבוצה בחייהן.

אך סימלי הוא שהמסמך שגובש נחתם בציטוט מתוך אמנת היסוד של מועצת הפועלות בוועידתן הראשונה בבלפוריה 1921: **90 שנה אחרי ועדיין אקטואלי "אנו שואפות לשוויון האישה ושחרורה, שילובה בעבודה ובחברה, מימוש העצמי, ושמירת האני של האישה כאדם."**

ההנהלה והצוות מקפידות על שימור תעודת הזהות כלשונה, ובמהלך השנים חל בה רק שינוי אחד (לאחר דיון ארוך במהלך סוף השבוע הרעיוני השנתי של נעמת הצעירה 2013) אשר הדגיש את מרכיב ההשתייכות ואת האלמנט הקהילתי בפעילותה של נעמת הצעירה.

בכל פתיחת קורס אנו חושפות את תעודת הזהות של נעמת הצעירה בפני המשתתפות החדשות, ומתכוונות בשנה הקרובה לפתח פעילות להטמעת תעודת הזהות.

תעודת הזהות מצורפת כנספח א'

5. כנסים שנתיים. כנסים שפתוחים לקהל הרחב הם אחד הכלים הנפוצים לנראות ציבורית בחברה האזרחית. הכנס מאפשר העלאת נושאים לסדר יום ציבורי, הפצת מידע וידע חשובים, ומקום מפגש עבור אקטיביסטים/ות. בנעמת הצעירה הרגישו המשתתפות צורך להביא את דבריהן ועשייתן לידיעת הציבור הרחב, והציעו לערוך כנסים שנתיים. אנחנו ראינו בכך הזדמנות לתרגל באופן מעשי את המיומנויות השונות הקשורות לפעולה קבוצתית במרחב הציבורי, ולהפקת כנסים (עבודת צוות, עבודה עם תקשורת, הנחיה, עמידה בפני קהל, הפקת אירועים, שיווק ויחסי ציבור). בשל כך, הפכנו את הכנסים למסורת שנתית וברוב השנים הובלת הכנס וקיומו היו באחריות של מחזור המנהיגות של אותה שנה. שאיפתנו תמיד הייתה לגבש את נושא הכנס מתוך העבודה האישית והקבוצתית של קבוצת המנהיגות הנוכחית ועל כך נפרט ונדגים בפרק 5.

בתוך כך, אנו מוצאות לנכון להזכיר שבעבודה הקבוצתית עולים נושאים שונים ומגוונים. בניווטו של צוות התוכנית רוב הנושאים שנבחרו היו מתחום עולם העבודה. (2009 - כנס "עבודה. לא שוק", 2011 - כנס פורצות דרך בעולמות גבריים, 2012 - כנס מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית, 2014 - התעמרות במקום העבודה, ו-2015 - מדיניות צעירות

וצעירים). בשנת 2013 הכנס לא התמקד בתחום העבודה והתעסוקה, כי אם בנושא אלימות, ונשא את הכותרת " אלימות בלי סימנים כחולים".

העבודה על הכנסים הייתה אחד השלבים והרכיבים של היציאה מתוך הקבוצה האינטימית. מעבר זה אינו פשוט ומובן מאליו, והוא מזמן אתגרים תמידיים. חלק מן המשתתפות הרגישו מאד מועצמות ומועשרות בתהליך, ואף הצליחו להביא את עצמן לידי ביטוי במהלכו; ואילו משתתפות אחרות נתקלו בקושי כשהן התמודדו עם אובדן האינטימיות הקבוצתית ועם המעבר לקבוצת משימה. כתוצאה מכך חלקן חוו תסכול רב, דבר שייצר "רעשים" בתוך הקהילה.

אנו שמחות לדווח כי לכנסים של נעמת הצעירה הוזמן קהל רב ומגוון ולא לכל המשתתפים בכנס היה קשר מוקדם או ידע על הפעילות של נעמת הצעירה. במובן זה, היציאה החוצה אף מגדירה את פעילות נעמת הצעירה כקבוצה מול "העולם", ויתרה מזאת נעמת הצעירה הרחיבה את זהותה ומיצבה את עצמה כקהילה יוזמת, ולעתים קרובות אף מקדימה את זמנה מבחינת הנושאים שהיא מעלה על סדר היום.

שני כללים עיקריים וחשובים שמלווים אותנו בבניית הכנס הם (1) הפקת הכנס וביצועו באחריות הקבוצה; ו-(2) הכנס עוסק בנושאים שעולים מתוך הדיונים בקבוצה. ראוי לציין שחברות הקהילה לעולם הינן חלק מבעלות הידע המופיעות על הבמה, ובכך אנו מביאות לידי ביטוי את מגוון מקורות הידע, וכמובן אנו מקפידות על גיוון מבחינת המופיעות על הבמה, מחויבות למגוון וגיוון באה לידי ביטוי גם בכך שתוכנית הכנס לעולם תכלול יהודיות, ערביות, עדות שונות, מיקומים חברתיים שונים וכיו"ב.

בשנת 2016 התקיים כנס מיוחד לציון עשור לפעילות נעמת הצעירה. בצד המתכונת הרגילה של הכנס כפי שיפורט להלן, נוסף לו רובד חגיגי של תערוכה, קבלת פנים ומסיבת עשור. למרות הפיתוי להסתפק ב"חגיגת יום הולדת", נשא הכנס אופי רעיוני ואינטלקטואלי מובהק תחת הכותרת "פמיניזם – הדור הבא". בכנס עסקנו בנושאים פמיניסטיים ("קהילה, רשת ורישות - בין הווירטואלי לממשי", "חינוך לשוויון מגדרי – בין לצאת מן השורה ללהיות כמו כולן", ו"המאבק הפמיניסטי – עם גברים או בלי?"). את הנושאים עיצבו חברות מובילות, והם מבטאים דילמות אמתיות העולות מדי יום בעבודה בתוך הקהילות שלנו.

סמינר רעיוני-שנתי-מסורתי: בין דיונים רעיוניים לבניית הקהילה

במשך השנים ראינו חשיבות גדולה מאד בכינוס הקהילה לסופשבוע שבו אנחנו מתעמקות בנושא שנגזר מהנושאים שבהם אנו עוסקות במסגרת נעמת הצעירה. סמינר כזה מאפשר למשתתפות להעמיק בתכנים ולהתחבר לקהילות האחרות. אנו מודעות לכך שלא כל חברות הקהילה מגיעות לכל הסמינרים, ולכן לעתים נוצרת אכזבה בקבוצות היסוד; ואולם, היעדרות של חברות מאפשר למשתתפות הסמינרים לחוות בצורה מוחשית את הקהילה הגדולה. הסמינרים הם גם הזדמנות טובה של צוות ההיגוי וצוות נעמת הצעירה להגדיר סדר יום ולמקם את הקהילה ביחס לנושאים שונים ומגוונים. במובן זה גם נשים שבחרות שלא להשתתף נחשפות לאג'נדה של נעמת הצעירה.

אנו מקפידות לקיים סמינר רעיוני כל שנה. בין הנושאים שאנו דנות בהם יש מקום למבנה שוק העבודה ("עבודה. לא שוק" - 2009), מדיניות, מדיניות רווחה והפרטה (פותחות חלון - 2011, מחלקות את העוגה מחדש - 2017), מאבק בגזענות (2016), יחסים בין מרכז לפריפריה (2015), מנהיגות נשים בין קהילה לבין השפעה (נשים מחוללות שינוי - 2013, מחאת נשים בעולם הערבי - 2010). בכל אחד מהסמינרים אנחנו משתדלות לשלב בין תוכן רעיוני לבין גיבוש הקהילה במינונים משתנים לפי הערכת המצב של הצוות.

הסמינר השנתי נמשך לאורך סוף שבוע, במהלכו יש לנו הזדמנות לעסוק בכל נושא ברבדים מגוונים. במובן זה העבודה היא הרחבה של עבודת התוכן-תהליך-פוליטי ולעתים קרובות אנו מוסיפות נדבך של התבוננות בתוכן בהקשר של קהילת נעמת הצעירה. כך לדוגמה, בסמינר 2015 שנערך בקיבוץ רוחמה, עסקנו ביחסי מרכז-פריפריה. סוף השבוע נפתח בסיור חווייתי בפרויקטים חברתיים בעיר שדרות. לקראת שבת התכנסנו בחדר ההדרכה בקיבוץ, ופתחנו בסדנה אישית "מאיפה את במקור?". בסדנה זאת הייתה למשתתפות הזדמנות לבחון את עצמן ואת ההיסטוריה האישית שלהן ביחס לנושא סוף השבוע. הסדנה אף אפשרה למשתתפות הסמינר להכיר את חברותיהן ברבדים נוספים. מובן מאלינו כי היו בסוף השבוע חברות שכלל לא הכירו זו את זו קודם, והסדנה אפשרה להן להעמיק את ההיכרות. בהמשך שמענו הרצאה על מקור המושג "פריפריה", ועל פערים כלכליים בין מרכז לפריפריה (במיוחד בנושאים של שירותים חברתיים), וכן קיימנו דיונים בענייני מדיניות ובירור עמדות המשתתפות ביחס לסוגיות חברתיות-כלכליות.

מאחר שחברות נעמת הצעירה מגיעות מכל רחבי הארץ והאתגר של שילובן הוא אתגר מתמיד (כמו גם אתגר של קיום פעילות של נעמת הצעירה מחוץ למרכז) מצאנו לנכון להקדיש זמן ניכר לדין והעלאת רעיונות בשאלה איך קהילת נעמת הצעירה יכולה להתמודד עם שאלות של פריפריה. במובן זה סוף השבוע אינו רק הזדמנות לגיבוש ולדין מעמיק בנושאים רעיוניים, אלא הוא גם מאתגר את נעמת הצעירה כקהילה חיה ותוססת. חשוב לציין כי לא כל הנושאים מזמנים את האפשרות לדון בכל הרבדים. במובן זה נושא מרכז-פריפריה הוא נושא מצוין המשליך על כל הרבדים האפשריים של הדיון (מבחינה אישית, רגשית, חברתית וכלכלית, לצד סוגיות הנוגעות למדיניות, והשלכות ארגוניות על הקהילה).

בנושא גיבוש הקהילה אנו משלבות בין מיומנויות הנראות לנו דרושות באותו מועד (למשל: סדנת פיצוינג, רתימה באמצעות נרטיבים אישיים, ארגון קהילתי ובניית קהילה), לבין דיונים מעמיקים גיבוש רעיונות, וקבלת החלטות הנוגעות לדרכה של הקהילה. חלק קטן בלבד מהסמינרים עסק באופן מוחלט בשאלות שהן רק גיבוש הקהילה (סמינר היסוד ב-2006, סמינר פרויקטים ב-2007, סמינר סדר יום ב-2008, סמינר גיבוש מובילות ב-2014).

אחד האתגרים שהסמינר השנתי מזמן לנו הוא איתור מרצות בנושאים הרלבנטיים. לאורך הדרך אנו מעדיפות מרצות שהן גם נשים צעירות כחלק מהמחויבות שלנו לקידום נשים צעירות ומתן הזדמנות לדור ההמשך. ההזדמנות הגלומה בכך היא ביסוסו של קשר מתמשך ומשמעותי עם המרצות ורתימתן לקהילת נעמת הצעירה.

רישות (נטוורקינג)

בנעמת הצעירה אנו מאמינות ברישות (נטוורקינג) כחלק אינטגרלי של העבודה הקבוצתית והקהילתית שלנו. כבר מתחילת הדרך הגדירו בוגרות הקורס הראשון והמייסדות של קהילת נעמת הצעירה את הקהילה המדומיינת שלהן במלים הבאות:

"קבוצת נשים שתעסוק בנושאים חברתיים, חברה, קידום אישי של חברות הקבוצה ותהווה קבוצת תמיכה למימוש ופיתוח מטרות אישיות"

למעשה, מבלי לנקוב במושג עצמו הן הגדירו את אחד העקרונות החשובים של הקהילה שתקום: רישות בין חברות הקהילה.

חזון הרישות התיישב עם אורחות חייהן, אמונתן ופרקטיקות הפעולה של חברות הצוות בנעמת הצעירה. כך, אנחנו פועלות כל הזמן במתכונת של רישות. למעשה, אחת מהן מגדירה את עיסוקה העיקרי במלים "במקרה אני מכירה שם מישהו...".

מהו רישות, אפוא? הרשת, למעשה, היא גישה ניהולית אשר מקנה ערך להון החברתי שלנו, מערך ההיכרויות שלנו. מספר הגישות לרישות הוא רב ומגוון, החל מרישות שיווקי (המכונה בפינו גישת סוכני הביטוח), המכתיב פריסה שטחית – אך רחבה – של רשת הקשרים ועד גישות מצמצמות המתעדפות רשת קשרים עמוקה ומצומצמת של חברים קרובים (גישה זאת מכונה בפינו גישת ה-BFF, ובעברית: גישת החברה הטובה).

בעולם קיימות קבוצות רישות רבות ומגוונות. רוב הקבוצות מבוססות על עקרון האמיל"י ("אני מה יוצא לי"). הגישה שלנו, בנעמת הצעירה, היא ההפך המוחלט מכך. גישתנו היא כי הרשת מבוססת על נתינה ורק לאחר מכן קבלה, כלומר מדובר על מפגש עם האחרת מתוך הקשבה לצרכים ולחלומות שלה, יצירת חיבורים, וכמובן עידוד לשתף את הרשתות ככל האפשר (הרשת של החברה שלי היא גם הרשת שלי – ולהפך).

גישה זאת הופכת את פעולת הרישות שבגישות הקלאסיות האינדיבידואליסטיות בעיקרן לגישה קבוצתית וקהילתית באופייה. גישה זאת, בצירוף עקרון המגוון, הופכת את תוכנית המנהיגות של נעמת הצעירה ואת קהילת נעמת הצעירה להזדמנות משמעותית עבור נשים ממוקמים שונים, ובעלות הון חברתי מוגבל יותר, או שונה באופיו.

לרשות המשתתפות עומדת אף רשת ותיקה וחזקה של צוות התוכנית ובמובן מסוים של נעמת ושל ההסתדרות, אשר הינם ארגונים ותיקים וגדולים, הנטועים במוקדי קבלת החלטות בחברה הישראלית.

חברות הקהילה לומדות כיצד לפנות לחברותיהן ולצוות התוכנית בשאלות, בקשות לקבלת עזרה ותמיכה ממומחיות, ואף בקשה לעזרה קונקרטית בסוגיות מסוימות, ולרוב אינן מתאכזבות. טי, משתתפת בקורס 1, אומרת: "אני רוצה להתקדם בתחום העבודה שלי. קבעתי קפה עם נ'. היא ממש מרושתת בתחום העמותות ותמיד יודעת על כל מיני הצעות עבודה. לשתי העבודות האחרונות היא שלחה אותי".

א', הנושאת בתפקיד בכיר, מתקשרת למשרד ואומרת: "למה לא אמרת לי שג' (בוגרת מקורס אחר לגמרי, שאין ביניהן כל היכרות) ניגשה למכרז? מבחינתי חברות בנעמת הצעירה אמורה לתעדף את המועמדת במקרה של שתי מועמדות שוות. ובמכרז הזה הן באמת היו שוות..". מעדויות אלה ניתן ללמוד כי הרשת מעמידה את עוצמתה של הקבוצה לרשות הפרט (ובמקרה שלנו לרשות הקהילה).

רגע לפני חתימת התיעוד הגיעה אלי הודעת וואטסאפ ממי, בוגרת קורס 11, אישה צעירה, חרדית שיצאה בשאלה, עם ארבעה ילדים וללא הון תעסוקתי שנאבקת לשרוד בעולם. בהסכמתה אני מצטטת את ההודעה: "היי אורלי. מה שלומך? מאיפה להתחיל? מורכב © זכיתי, זכיתי להכיר אנשים מופלאים כמוכם. כל כך אכפתיים. לא האמנתי לפני 3 שנים שיש אנשים בגלקסיה הזאת במגזר החילוני שהם בני אנוש. ואתם לא רק בני אנוש. עם אכפתיות, דאגה, נתינה. לא מובנת בכלל. כיף לי להיות חלק מכם ומקווה להעביר וללמוד את כל מה שאני מקבלת מכם. ביום ראשון אני מתחילה לעבוד וזה לגמרי בזכותכם. תודה רבה" מסתבר שבמהלך סוף השבוע הרעיוני שוחחה עם בוגרת אחרת מקורס 3, וזאת הפנתה אותה לעבודה. והכל בלי כל התערבות של הצוות. פשוט רוח נעמת הצעירה. אז מה היה לנו כאן? סופשבוע רעיוני והזדמנות למפגש, מגוון, רישות ויחסים אישיים, קהילה.

יחסים וקשרים אישיים

כל אחת ממשותפות נעמת הצעירה הייתה לפחות פעם אחת בחייה בתהליך קבוצתי. האנרגיה בתוך התהליך הקבוצתי והתרוממות הרוח כאשר אנחנו נמצאות בקבוצה הן גבוהות. לרוב הדבר מלווה בכמיהה שהתהליך הקבוצתי לא יסתיים ושתמיד נוכל להיות חלק מהאנרגיה והחיבור הללו. הניסיון מלמד כי, למרבה הצער, כאשר מסתיימת התוכנית שנקבעה מראש, מסתיים התהליך ויש פרידה והמהלך הרגיל של החיים מרחיק את החוויה ומחליש את הבסיס המשותף, כך שהקשרים בין המשותפות מתחילים להתרופף.

התרופפות הקשרים מתרחשת בעיקר בקרב משותפות התוכנית שחייהן עמוסים. הן עובדות ולומדות, נמצאות במרוץ הקרייריסטי ועושות דייטינג, ואם כבר עזבו את עולם הדייטינג אז לעתים קרובות הן כבר אימהות לילדים רכים, והזמן שעומד לרשותן הוא מצומצם ביותר. לפלא בעינינו כיצד כה רבות מהן ממשיכות להיות קשורות באופן רציף לקהילת נעמת הצעירה ומקדישות לה חלק מזמנן היקר.

מעבר בין החוויה הקבוצתית למסגרת גדולה ורופפת יותר של היכרויות חלשות הוא האתגר הגדול של נעמת הצעירה. בנייה של קהילה בין נשים שהיכרות בין רובן היא קלושה (שכן נעמת הצעירה מורכבת ממחזורים רבים וחברות המחזוריים השונים לא בהכרח מכירות חברות ממחזור אחר) עומדת במרכז תשומת הלב של הצוות המוביל.

בצד כל הדרכים שנסקרו לעיל יש מקום מיוחד ליחסים האישיים בין הצוות לבין הבוגרות. אנשים אוהבים להיות במקומות שהם מרגישים בהם משמעותיים. היחסים האישיים הם במידה רבה אחת הדרכים שבהן הבוגרות מרגישות משמעותיות וחשובות לפחות לצוות שמכיר את כולן.

נאדיה בלקינד, אחת מבוגרות מחזור 11 של תוכנית המנהיגות ציינה בשיחת הסיכום: "כאשר הגעתי למפגשים הראשונים במסגרת התוכנית, בהחלט ציפיתי לתכנים מעוררי השראה, לשיחות, לשאלות וסיורים מקצועיים המרחיבים את הדעת. אך מה שלא ציפיתי זה לפגוש נשים (גם בצוות וגם בקבוצה) שתוך שבוע יהפכו למשמעותיות בחיי. נשים אמיצות יותר ואמיצות פחות, בעלות מטרות ברורות בחיים או בדיוק בתהליך החיפוש, דוברות שפות שונות המגיעות מתרבויות שונות, בעלות ילדים או רחוקות משלבים אלה בחיים. הקשר איתן היה הדבר המשמעותי ביותר עבורי". עדותה של נאדיה במלואה מופיעה בפרק 7.

ניתן ללמוד כי היחסים האישיים האלה אינם אינסטרומנטליים, אלא הם אותנטיים לגמרי. הם מבוססים על ההרגל של הצוות לראות כל אחת מהמשתתפות כאחת יחידה ומיוחדת, לאהוב אותה כפי שהיא (לא למרות חולשותיה, לפעמים אפילו בגללן), ולהביט עליה בהתבוננות מקדמת – לא כפי שהיא כעת אלא כפי שהיא יכולה להיות, בצד נכונות לסייע באוזן קשבת, בעצה טובה ולעתים אף בעזרה מעשית לכל אחת מהן. נורית, מנחת תוכנית המנהיגות מזה שנים רבות, מציגה את היחסים באופן הבא: "התחושה של יחסים אישיים מבוססת על כך שהנשים בקבוצה מרגישות שאם הן נתקעות בדרך מאילת בשתיים בלילה - אורלי (וגם נורית ונגה) תבוא לקחת אותן".

סדר היום של נעמת מורכב מאינסוף התייחסויות אישיות: ש' מתקשרת למשרד להתייעץ בנושא של יחסי העבודה שלה במשרד. מ' מתכוננת איתנו לראיון העבודה שלה. ט' מתקשרת בשעת לילה מאוחרת כי החליטה להתגרש והייתה צריכה ואף קיבלה עזרה דחופה. ומ' שנישאה והיגרה לחו"ל מתקשרת כדי לחלוק את הגעגוע למשפחה, לארץ, לפעילות ולקהילה. תחושת הקהילתיות והמעורבות האישית שלנו בקבוצה מתבטאת גם בכך שאנחנו מוזמנות תדיר לאירועים של חברות: חתונה, הולדת ילד, בת מצווה של הבת; או להבדיל אלפי הבדלות - השתתפות באבל. קיימת לנו דילמה אמתית עד כמה אנחנו, כצוות מוביל, יכולות (מבחינת זמן, אנרגיה ואף כסף) להשתתף בכל האירועים. דילמה זאת לא נפתרה עד היום.

עם זאת, כאשר מישהי "נעלמת" ולא מגיעה, אנחנו משתדלות ליצור איתה קשר ולהמחיש לה שהזמן והמרחק לא מהווים מכשול וכי אנחנו עדיין מתעניינות בה, בהישגיה, בחלומותיה ובצרכיה ורוצות שהיא תמשיך להיות חלק מאיתנו, חלק מהקהילה. במובן הזה מדובר בעבודה אינסופית, התובעת זמן, תשומת לב ואנרגיה (רגשית ופיזית) גדולים ביותר.

בספרות המקצועית מקובל כי היקף היחסים הקרובים-קהילתיים האפשרי עבור אדם הוא 150 אנשים אחרים. היכולת לשמר את דפוס היחסים הזה או דומה לו במספרים גדולים המהווים היום את נעמת הצעירה הם אחד האתגרים הגדולים העומדים בפני הצוות המוביל.

אנחנו בוחרות לסיים פרק זה בשני סיפורים של חברות נעמת הצעירה, המצליחות להמחיש את רוח הקהילה.

סיפורה של ק' אותו היא משתפת בגילוי לב כמעט בכל קבוצה חדשה של נעמת הצעירה:

ק' הגיעה אלינו ממפגש אקראי עם אחת מנשות הצוות בגינת הכלבים. כבר במפגש הראשון שיתפה אותנו ק' בכך שהיא נמצאת במערכת יחסים עם חבר, שאינה לרוחה. היא השתמשה

במונח אלימות, הגם שמעולם לא שיתפה אותנו בסיפור קונקרטי של אלימות, וודאי שלא אלימות פיזית. בשלב מאוחר בתוכנית ביקרה הקבוצה במרכז גליקמן, המהווה תחנת טיפול לנפגעות אלימות במשפחה, וככל ששמעה יותר התחזקה בדעתה שהיא חיה במערכת יחסים אלימה, ואף מסוכנת.

עם זאת, לאחר שבע שנות זוגיות התקשתה ק' לעזוב את המסגרת הזוגית. רק לאחר תום הקורס, כאשר שהתה איתנו באחד מסופי השבוע של נעמת הצעירה "נפל לה סופית האסימון". כשחזרה הביתה נתקלה בהתנהגות אלימה ורכושנית של בן זוגה, שאף העיר לה על חברותה בנעמת הצעירה, על אופן לבושה ואף עקב אחריה למקום עבודתה.

בנקודה זאת הרגישה ק' מאוימת, ותוך ליווי טלפוני אישי של מנהלת מרכז גליקמן החליטה לארוז את חפציה ולחזור לבית הוריה. מיד התארגנה קבוצת חברות מבין חברות נעמת הצעירה, שחששו שעימות חזיתי עם בן הזוג האלים עלול להסתיים בתוצאות עגומות. חלקן עלו איתה לדירה, חלקן שמרו בפתח הבית, כולן הסיעו אותה לבית הוריה ושהו איתה בשעות הראשונות, ואף עזרו לה לשכנע את הוריה לקבלה ולא ללחוץ עליה לחזור לאותו בן זוג אלים (שכמובן הביע חרטה והופיע בפתח דלתם עם טבעת אירוסין). התמיכה המעשית והרגשית שקי קיבלה מחברות הקהילה, ומקשריהן איפשרה לה לפתוח דף חדש. אין פלא, אפוא, שכאשר נישאה כעבור כשש שנים קיבלו כל חברות נעמת הצעירה הזמנה לחתונה ורבות מהן הגיעו לשמוח עימה ועם בן זוגה החדש.

הסיפור השני טרם הסתיים בזמן כתיבת שורות אלה, והוא סיפורה של נגה קלינגר, פעילת נעמת הצעירה ממחזור 7, העובדת כרכזת נעמת הצעירה מאז שנת 2014. במאסר השנה גילתה נגה כי היא חולה בסרטן השד, ומאז היא עוברת פרוטוקול רפואי מאוד קשה. בסוף ספטמבר השנה עברה נגה ניתוח. חברות נעמת הצעירה התארגנו באופן ספונטני, שלחו לה סרטון של אהבה ועידוד הקימו לוח תורניות אינטרנטי וכל יום בשבועות הראשונים לאחר הניתוח הגיעו לביקור עם בישולים לנגה ולכל המשפחה. היה מרגש ביותר כי הדבר נעשה בספונטניות בין החברות וללא יד מכוונת מהמשרד, עם מחויבות אישית, ותחושת שיתוף גדולה מאוד. בימים אלה אנחנו מקוות שגם לסיפורה של נגה יהיה סוף טוב וכולנו נוכל לבוא, לשמוח איתה, ולחגוג איתה ועם משפחתה את החלמתה.

עבודה עם פעילות מרכזיות של נעמת הצעירה ("מובילות").

הנעת המשתתפות לפעילות היא אחת מאבני היסוד של התוכנית ולכן מראשית הדרך ראינו בבגרות שלנו שותפות לבניית סדר היום של נעמת הצעירה, ולמימוש. החל מהקורס השני ראינו בבגרות הקורס הראשון משום שותפות, ובהמשך ייסדנו את "מובילות נעמת הצעירה".

בעבודה עם "מובילות" מנחים אותנו מספר עקרונות:

העיקרון הראשון הוא שכל מי שמוכנה לפעול מוזמנת לפעול במסגרת "מובילות". ההצטרפות היא לשנה אחת וכל פעילה מוזמנת לבחון אחת לשנה את הפניות והמוכנות שלה לחלוק בנטל, אבל כל שנה מחדש כולן מוזמנות.

העיקרון השני הוא שלכל קורס יהיה ייצוג במובילות כדי לייעל את הקשר עם בוגרות הקורסים השונים.

העיקרון השלישי הינו הקפדה על גיוון.

האתגר של העבודה עם "מובילות" אינו פשוט מאחר שמדובר בנשים עסוקות מאוד. אנחנו פועלות במערכת של אילוצים רבים. המיקום של נעמת הצעירה כפרויקט בתוך ארגון-אם (top-down) והרגישויות הפוליטיות הם רק חלק מהאילוצים שבתוכם אנו פועלות, ולמעשה המובילות (כמו גם הצוות) פועלות בחוסר ודאות מאוד גדול.

במהלך השנים נעשו מאמצים גדולים ועקביים להפוך את "מובילות" לפעילות יותר. הצוות נתן ל"מובילות" גם ליווי ארגוני (ייעוץ ארגוני מטעם שת"ל), וגם הכשרות שנראו לנו חשובות, כמו ארגון קהילתי באמצעות נרטיבים (פיה הלל, 2014) סמינר סופשבוע שלם שהתקיים רק למובילות כדי להחליט על נושאי הפעולה של נעמת הצעירה, או רתימה ואיתור צרכים בקהילה (פרופ' מירב משה גורודוסקי, 2017) כדי להעמיק את הידע של "מובילות" ובכך לאפשר להן פעולה יותר נרחבת ויותר מדויקת.

במסגרת המגבלות הובילו "מובילות" חלק גדול מהכנסים השנתיים של נעמת הצעירה, ובחלק מהשנים אף הובילו את המפגשים המשותפים של נעמת הצעירה, שכאמור הינם שדרת הפעילות של הבוגרות וההזדמנות שלהן לשמור על קשר עם הקהילה וליזום אקטיביזם. "מובילות" ראו בקשר עם קבוצות האם ורתימה שלהן לפעילויות של נעמת הצעירה כחלק מהתפקיד שלהן. מדובר בפעילות מאוד שוחקת והיא מחייבת תחזוקה מתמדת מצד הצוות.

במשך השנים חוזרות סוגיות שונות שוב ושוב: נושאים של רתימה, המעבר מקבוצה אינטימית לקבוצת פעולה ולאחר מכן לקבוצה הרחבה; איך מוצאות ומחליטות על נושאים שרלבנטיים לנשים רבות, הקשר הדיאלקטי והמורכב עם נעמת, וכמובן שאלות של הנעה לפעולה.

העשרה ופיתוח

בחלק זה נתרכז בהעשרה ופיתוח מיומנויות מקצועיות כחלק משימור והרחבה, לרבות קורס מנחות, ופרויקט פועלות ברשת. כפי שצינו לעיל, שימור הפעילות תובע מאמץ מתמיד מצד הצוות. אחת הדרכים שנבחרו הייתה להעמיק את המיומנויות של הפעילות המרכזיות של נעמת הצעירה.

קורס מנחות קהילתיות. הרעיון לקיים קורס מנחות קהילתיות נבע משלוש סיבות. האחת, הרצון לשמור את הקהילה על ידי הגדלת האופק התעסוקתי של חברות הקהילה; השנייה, להרחיב את מעגל השותפות של נעמת דרך קבוצות שינחו את קבוצות הפרקטיקום שלהן; והשלישית, להגדיר את המיצוב של נעמת הצעירה כגוף מקצועי בעל שיטת עבודה ייחודית (תוכן-תהליך-פוליטי), ולמקם את עצמנו בתוך הזירה של ארגונים חברתיים, נעמת והסתדרות ככאלה.

עד כה התקיימו שני קורסים מלאים (260 ש"א), וקורס מצומצם יותר של הנחית מעגלי שיח (100 ש"א). הקורסים הוצעו בעיקר לבוגרות נעמת הצעירה, ועד כה הוכשרו במסגרת נעמת

הצעירה כ-60 נשים (כ-45 מהן בוגרות נעמת הצעירה). במסגרת הפרקטיקום קיימו חלק גדול מהמנחות קבוצות ברחבי הארץ, ובכך הגדילו את העבודה של נעמת הצעירה. עם זאת, לתחושתנו לא מוצה כל הפוטנציאל בחלק זה של הפעילות. המנחות שומרות על קשר קבוע עם נעמת הצעירה ובצד השתתפותן בפעילות הקבועה של נעמת הצעירה, הן מוזמנות ארבע פעמים בשנה להשתלמויות (תכנים פוליטיים וגם סוגיות מקצועיות).

יש ביקוש מתמיד לקורס ההנחיה שלנו (גם פנימי וגם מצד גורמים חיצוניים), והקורס הוא פוטנציאל להרחבת העבודה של נעמת הצעירה וליצירת שיתופי פעולה. ראוי להזכיר את שיתוף הפעולה עם קבוצת "מעורבות" (קבוצת אקטיביסטיות פמיניסטיות בעולם החרדי), שפנו אלינו כדי שנלמד אותן כיצד לנהל מעגלי שיח ובכך להגדיל את מאגר הפעילות שלהן.

פרויקט "פועלות ברשת". החל מתחילת פעילותה של נעמת הצעירה חוינו חסרון בתחום אקטיביזם באינטרנט, שהוא הגל הרביעי של הפמיניזם. "פועלות ברשת" הוא מיזם שהחל ב-2011 על ידי די"ר שלומית ליר, כחלק ממחקר הפעולה שלה. מטרתו לקדם את קולותיהן של נשים הפועלות במרחב הציבורי – באינטרנט ובשטח. המיזם החל בשיתוף פעולה עם נעמת הצעירה, כשראינו שהדבר יאפשר לפעילות נעמת הצעירה להשמיע את דעותיהן, לפעול בקבוצה ולמקם את עצמן ברשת, ולהביא את הרבגוניות המאפיינת אותנו אל הזירה הדיגיטלית. בחרנו לשותף פעולה עם המיזם לאור העובדה כי המסר שלו תאם את האג'נדה שלנו. שיתוף הפעולה אף קבע את שמו של המיזם "פועלות ברשת" שהוא ואריאציה על השם שבחרו נשות קורס 2 לנעמת הצעירה "פועלות לשינוי". נראה שהתאמנו למיזם ממש כשם שהאג'נדה של די"ר שלומית ליר התאימה לנו. הקורס הבהיר לנו שידע טכנולוגי אינו מספיק (אם כי נדרשת הטמעה יסודית יותר), ולמעשה הדרך הנכונה היא להסיר חסמים של כתיבה, חשיפה, נראות, מיומנות בסוגים שונים של כתיבה, ואפילו לעורר את התשוקה לכתוב.

דיגיטל - שימוש בכלים וירטואליים ודיגיטליים.

אופי העבודה שהתגבש בנעמת הצעירה מבוסס בעיקרו על קשרים אישיים עמוקים ומפגשים פנים אל פנים. עם זאת, בהקשר של התקשורת הפנימית העולם הדיגיטלי מזמן לנו מגוון של כלים להרחיב את הקשר (לפעמים על חשבון עומק), ובהקשר של נראות כלפי חוץ אין לו תחליף והוא נתפס כהכרחי. בשלב זה יש לנו קבוצה סגורה, דף פייסבוק ואף ניוזלטר חודשי, וזאת במקביל לפעולה ערה במסגרת קבוצות הוואטסאפ שלנו.

במשך השנים עסקנו בשכלול יכולות אלה. עם זאת, חשוב לציין שנושא הדיגיטל אינו חוזקה של נעמת הצעירה. ולכן בחודשים האחרונים התגבשה קבוצה מתוך "מובילות" שהחליטה להתמקד בנושא חשוב זה, ולגבש אסטרטגיה ומיומנות כדי לפתח את התחום בנעמת הצעירה. בראש הקבוצה עומדת רכזת נעמת הצעירה, נגה קלינגר. כפי שצינו נגה חלתה בסרטן השד ובימים אלה לקחה פסק זמן כדי לטפל בעצמה. בנסיבות אלה לקחה על עצמה אחת הפעילות את התפקיד. עד כה, קיימנו סדנה בת יום שעסקה במגוון הכלים הדיגיטליים וההבדלים ביניהם, לרבות חשיבה על יישום הכלים ביחס לפעולה של נעמת הצעירה. בנוסף, הרחיבה הקבוצה את מעגל הכותבות בפייסבוק ושיכללה את הכתיבה בדף, וכעת היא עמלה על טיוב של מאגר

הדיוורים של נעמת הצעירה. מאז 2016, נעמת הצעירה מוציאה לאור ניוזלטר חודשי דיגיטלי, המאפשר הן העמקת הדיונים בנושאים השונים (לפני או אחרי אירוע חודשי), והן העמקת הקשר בין החברות.

אנו מקוות כי בשנה הקרובה נוכל לשפר את הנראות שלנו ברשת.

עבודה על תכנים רעיוניים ופוליטיים

עקרון עבודת ההנחיה הייחודי של הפרויקט, **תוכן-תהליך-פוליטי**, מתבטא בעיצוב התוכן, בעיצוב כלל המפגש, בבחירת המתודות ובאופן השימוש בהן.

בפרק זה נדגים את דרך העבודה של פרויקט נעמת צעירה באמצעות פירוט ודיון של שמונה הפעלות שאנו מיישמות בקורס. שמונה ההפעלות ממחישות את דרך ואופי העבודה, וכיצד האישי-חוויתי מחובר לתכנים חברתיים ומאפשר גיבוש, אתגר ושינוי עמדות בקרב המשתתפות.

1. האישי הוא פוליטי. פעולת הפתיחה לדרך המשותפת שלנו

הפעילות התגבשה במחזור השלישי של נעמת הצעירה (הקורס השני בהנחייתה של נורית חגי'אג'). מטרת הפעילות היא לאפשר למשתתפות לחוות את הרעיון ש"האישי הוא פוליטי", סיסמה המלווה את התנועה הפמיניסטית מאז שנות ה-60 (לקוח ממאמרה של קרול האניש, 1969) במובן של להבין את ההקשרים החברתיים וההיסטוריים של החוויות שנשים חוות, ולהבין כיצד החוויות האישיות של המשתתפות, הנתפסות כחוויות אינדיבידואליות מנותקות מהקשרים מעמדיים, היסטוריים, ותרבותיים, הן בעצם חוויות משותפות הנובעות מ- וקשורות למבנים חברתיים, לשאלות של מבנה הכוח בחברה (יחסי כוחות מגדריים, לאומיים ומעמדיים), תהליכי סוציאליזציה והבניית זהויות של מגדר, מעמד חברתי, גזע/אתניות, מסוגלות גופנית/שכלית, דת, שפה ולאום.

בנעמת הצעירה אימצנו את הפעילות הזאת כפעולת פתיחה למרות החשיפה המידית המתבקשת, שכן היא מייצרת תשתית חווייתית ומושגית להמשך הפעילות. כמו כן החוויה המגדרית המשותפת שמייצרת הפעילות מאפשרת היכרות וחיבור קבוצתי ברמה עמוקה ואינטימית יותר מהמקובל בקבוצות מנהיגות אחרות.

תיאור הפעולה: המשתתפות מקבלות דפים עבים (קרטוניות) וצבעים במרכז החדר. המשתתפות מתבקשות לחשוב על שלושה אירועים (לאו דווקא שליליים), שבהם היותן ילדות, נערות, נשים השפיע על מסלול חייהן (לאו דווקא באופן דרמטי). הבקשה היא לאירוע קונקרטי, ולא לאמירות כלליות. אם נדרש לסייע למשתתפות לחשוב על אירועים, אנחנו מתארות אמירות כמו: "זה לנשים"/ "זה לא לנשים", "את שייכת לכאן"/"את לא שייכת לכאן", "ילדות עושות כך"/"ילדות לא עושות כך", וכו'. המשתתפות מוזמנות לצייר את האירוע אך הן לא מחויבות לעשות כן והן יכולות רק לכתוב פסקאות שמתארות את האירועים.

לאחר שהמשתתפות מסיימות לצייר או לכתוב את האירועים, הן מוזמנות לשתף אחד מהם. בתום הסבב הראשון הן מוזמנות לשתף באירועים נוספים או באירועים שהן נזכרו בהם בזמן שהאזינו לסיפורים שהמשתתפות האחרות שיתפו. בשלב זה אני מזמינה את המשתתפות להקשיב בלבד לסיפורים ולא להגיב או לקיים דיונים/ניתוחים/הערות על הסיפורים. צורת עבודה זו מלווה אותנו לאורך כל הדרך, ומאפשרת הקשבה ומתן מקום וזמן לכל אחת, בלי שהיא תידרש להגיב או להתגונן. במהלך השיתוף של המשתתפות המנחות אוספות תמות שחוזרות על עצמן.

לאחר מכן בתהליך העיבוד וההמשגה יש מספר שלבים :

1. להסב את תשומת לב המשתתפות לכך שרובנו יכולנו להזדהות עם רוב הסיפורים שעלו.
2. העלאת תמות ונושאים משותפים שעלו מן הסיפורים באותה הקבוצה, והדגמת החיבור בין הנושאים שעלו לבין התיאוריה הפמיניסטית. לדוגמה: נושאים כמו גוף, צבא, מגדור בספורט, ותפקיד השיער בחיינו כנשים. ראוי להדגיש כי בחלק זה ההתייחסות היא אך ורק לסיפורים שעלו בקבוצה.
3. הצגת הרעיון "האישי הוא פוליטי" ומשמעותו בהיסטוריה ובפעילות הפמיניסטית, חשיבותו, ובעיקר כוחו של השיתוף והקבוצה ברעיון הזה. כל עוד אנו לא משתפות את הסיפורים האישיים שלנו, לעולם לא נדע שגם האחרות חוות את החוויה הזאת, שהיא בעצם חוויה כללית משותפת ופוליטית ולא רק חוויה אישית
4. בשלב האחרון של הפעילות באמצעות הרצאה (חיצונית או פנימית) אנחנו נותנות מבוא מושגי ותיאורטי של החשיבה הפמיניסטית, ובכך ממקמות את החוויה בתוך הקשר כוללני, חברתי ופוליטי.

המעבר בין החוויה האישית לבין התיאוריה אינו טבעי וקל, אבל אנחנו מחויבות לקיים אותו ברמה הפוליטית והערכית, ולהעביר את המשתתפות מהמקום האישי והשיתופי להתבוננות על עצמן, על נשים בכלל, ועל החברה כחלק ממבט ביקורתי ופוליטי.

2. מעגלי הזמן

הפעילות התגבשה לראשונה באירוע יום האישה של נעמת הצעירה לפני כמה שנים, הרעיון עלה תוך כדי עבודתנו על נושא WLB (איזון משפחה-עבודה) והערעור על ההנחה ש"התקדמנו", שאותה "קידמה" משרתת אותנו, איך אנחנו עומדות ביחס לדורות שלפנינו או אחרינו, מה המחירים של אותה "קידמה". בשנים האחרונות השתמשנו בתרגיל בקבוצות שונות מבחינת הגיל, ומצאנו שהוא מתאים יותר לנשים בגילאים שלאחר הטיפול האינטנסיבי בילדים צעירים. אימצנו פעילות זאת שכן היא מתאימה למנעד גדול של גילאים ומיקומים חברתיים, והיא מאפשרת הכרות שונה ומרגשת בין המשתתפות, תוך שילוב חשיבה ביקורתית על עיצוב עולם העבודה, תפיסת המשפחה ומקומו של הפנאי בחיי המשתתפות.

תיאור הפעולה: המשתתפות מקבלות קרטוניות וכלי כתיבה/צבעים המונחים במרכז החדר ומתבקשת לצייר שלושה מעגלים ולחלק אותם על פי יחסיות חלוקת הזמן בין פעילויות שונות ("עוגת הזמן"). המעגל האחד יבטא את סדר היום וחלוקת הזמן של אמא שלהן, המעגל האמצעי יבטא את סדר היום וחלוקת הזמן שלהן-עצמן כפי שהוא היום, והמעגל השלישי יבטא את חלוקת הזמן שהן היו רוצות לבנותיהן או לבת משמעותית אחרת בחייהן.

הקטגוריות אינן מוגדרות מראש על ידי המנחה. גישתנו היא שהגדרה לכשעצמה היא חלק מהתוכן והמהות. לדוגמה: האם אני "עובדת" או "עושה קריירה"? האם זוגיות יש לה הקצאת זמן נפרדת או שהיא חלק מ"המשפחה"? האם בילוי עם המשפחה הוא "פנאי" או "מטלות/חובות"?

גודל המעגלים, צורתם מיקומם היחסי (חוץ מהעובדה שהאמצעי מתייחס למשתתפת) אינו מוכתב מראש, ואף לא נרמז מראש על ידי המנחה. מניסיוננו מצאנו שגם הצורה והמיקום מאפשרים למשתתפות להוסיף נדבך נוסף להתבוננות ולפרשנות. בתוך כך, המשתתפות מתבקשות לכתוב בתחתית המעגל "0 זמן ל..." – וכאן הן אמורות להוסיף ולפרט דברים חשובים להן, שלא ניתן להם ביטוי בחלוקת הזמן המעשית שלהן.

בשלב השני לאחר שהמשתתפות ממלאות את הדפים הן מוזמנות לשתף בזוגות את הסיפורים האישיים שלהן ושל הנשים המשמעותיות ביותר בחייהן. בשלב השלישי של הפעילות הן מוזמנות למליאה ומתבקשות לשתף בדוגמאות קצרות ובתובנות שעלו בעקבות הפעילות. התובנות בעצם הן התשתית לדיון על מבנה שוק העבודה היום, שינויים תרבותיים, הבדלים תרבותיים ומעמדיים, וכן הבדלים הנובעים מפרופסיות שונות. רווח משני הוא העמקת ההיכרות, התבוננות אישית של כל אחת על חייה ומה חסר בהם (0 זמן) והיכולת מתוך ההתבוננות הזאת לעשות שינוי. כך לדוגמה, באחד המפגשים אחת המשתתפות הופתעה לגלות מהתרגיל שלמעשה בסדר היום שלה אין כמעט זמן המוקדש לזוגיות, ובעקבות הפעילות החליטה ופעלה לתיקון המצב (לרבות שינוי בקריירה).

בשלב האחרון אנחנו לוקחות את החוויה האישית לדיון בסוגיית העבודה-משפחה-פנאי והקשר למדיניות שתאפשר לנשים ולגברים לפרנס ולטפל – על פי חזון נעמת הצעירה.

3. זהויות

נושא הזהויות (קבועות ומשתנות) וכן פוליטיקה של זהויות העסיקה אותנו ברמה הקבוצתית וכאקטיביסטיות במרחבים פוליטיים ולפעמים אף מפלגתיים. אנו בוחנות כל הזמן את מקומן של זהויות, ובתוכן הזהות שלנו כ"אישה" במרחבים השונים. האם הזהות הנשית שלנו היא קונקלוסיבית או שהיא מצטרפת לזהויות אחרות ומושפעת מהן (האם אני אישה או אישה מזרחית? האם אני אישה או אישה ענייה/עשירה?). שאלות אלה הביאו אותנו לקיים דיאלוג מתמיד עם המשתתפות ופעילות נעמת הצעירה ולהרחיב באופן מתמיד את התובנות שלנו בנושא. הפעילות מאפשרת למשתתפות לראות את מגוון הזהויות שלהן עצמן ואת התנועה והשינוי שיש בין הזהויות, לראות את השוני שיש בין אנשים שונים במרחב הציבורי, ומאפשרת חופש בזהות שבה אני בוחרת לפעול (בין אם זאת עמדה אידיאולוגית, מיקום גיאוגרפי, נטייה מינית, זהות דתית או זהות עדתית).

תיאור הפעולה: בשלב הראשון מקיימות המשתתפות סיעור מוחות על זהויות במטרה להרחיב ככל האפשר את מנעד הזהויות ולא להישאר עם הזהויות המוכרות והסטריאוטיפיות, וזאת כהכנה לשלב ב' של הפעולה.

בשלב השני המשתתפות מתבקשות לענות על שלוש שאלות בכתב (תוך כדי כך שהמנחה מסבירה את השאלות):

א. מהי הזהות שקובעת לך את סדר היום (מתי תקומי? מה תעשי? מה יהיו האילוצים שלך? איך זה משפיע על האינטראקציה עם אנשים אחרים? וכו')

- ב. מהי הזהות שדרכה את מסתכלת על העולם (למי את משווה את עצמך? איך את רואה את עצמך? מה מגדיר אותך בתוך המרחב ויחסית לאנשים אחרים?)
- ג. מהי הזהות שדרכה את בוחרת לפעול במרחב הציבורי או היית רוצה לפעול במרחב הציבורי?

פעילות זאת התקיימה במספר קבוצות וגילינו שבדרך כלל הזהות שקובעת לנשים את סדר היום לא מקבלת משמעות פוליטית או אקטיביסטית, שכן היא הופכת להיות המובנת מאליה. כך לדוגמה, בת להורים מבוגרים שעסוקה במידה רבה מאוד בטיפול בהוריה מצאה שנושא זה כלל אינו נמצא בסדר היום הפוליטי שלה ושל נשים אחרות במצבה.

בשאלה דרך איזו זהות אנחנו מסתכלות על העולם מצאנו בצד התשובות הצפויות מגוון של תשובות מפתיעות ומעניינות, כמו: הזהות שלי כשמנה, הזהות שלי כרווקה, או הזהות שלי כרווקה תל-אביבית. עוד גילינו כי המשתתפות אינן פועלות בשדות אלה, למרות שלנושאים אלה יש פוטנציאל פוליטי מובהק.

בתקופת הבחירות לכנסת האחרונה (2015) הוספנו לשאלות שלמעלה שאלה רביעית: מהי הזהות שמשפיעה על ההחלטה שלך לאיזו מפלגה להצביע. היה מעניין לראות כי רוב המשתתפות הזכירו את פוליטיקת הזהויות ביחס לחברותיהן, בעוד שהיו עיוורות להשפעת הזהות שלהן-עצמן על ההחלטה למי להצביע. הפעולה עזרה למשתתפות להבחין בהשפעת הזהות שלהן על הצבעתן ולקבל את הלגיטימיות של ההשפעה הזאת אצל אחרות.

חלק מפעילויות אלה הן פעילויות שבמהלך השנים עוררו התעניינות אצל גופים אחרים ולעתים אף אומצו על ידם. ב-15 בנובמבר 2017 הוזמנו להציג פעילות זאת במסגרת כנס "דיאלוג בעיר מעורבת" של מדרשת אדם לדמוקרטיה ולשלום ועמותת "בסוד שיח".

4. בית

פעילות זו נוצרה מתוך ניסיון להדגים בפני מנחות שלא עברו את ההכשרה שלהן אצלנו, מהי עבודת תוכן-תהליך-פוליטי. המפגש עם המנחות היה חד-פעמי, אך בעקבות הצלחת הפעילות אימצנו אותה בקבוצות נוספות של מנהיגות ואף בקורס הנחיית הקבוצות של הבוגרות שלנו. הפעילות מתאימה להיכרות, להעמקת ההיכרות, ולעיסוק בסוגיה מאוד משמעותית בחייה הפרטיים של כל אחת: הזכות לדוור, מדיניות דוור על רצף היסטורי ובינלאומי, אקטיביזם בתחום וסוגיות אחרות הקשורות בבית ודוור.

פעילות זו מדגימה איך לעסוק בנושאים גדולים ומורכבים, שלחלקנו נראים כשייכים בלעדית למוספי הכלכלה והנדל"ן, וכיצד ניתן להפוך אותם לקרובים ואישיים עבור כל משתתפת, לייצר לכל אחת חוויה אישית, לייצר לכולן חוויה קבוצתית ומתוך החוויות הללו להמשיג ולייצר ידע מאורגן, ואף תפיסה פוליטית ביקורתית כלפי המציאות. מצב הדוור, כמו מצב הבריאות, כמו נושאים רבים אחרים הוא פרי מדיניות. הבחירה בנושא הדוור נעשתה מתוך היכרות קודמת של המנחה עם תחום זה. עם זאת, כל בחירה מסוג זה מחייבת את המנחה לרכוש ידע תיאורטי בתחום או לרענן את הידע שהיה לה קודם לכן.

רווח משני של הפעילות הוא בניית הקהילה וחיבור בין מחזורים. בניית הקהילה מחייב היכרות מתמדת ולכן שאלת ההיכרות ויצירת האינטימיות והמרחב המיטיב והמאפשר נמצאת תמיד על סדר היום, ואנו נדרשות למצעים רבים ומגוונים לצורך כך.

תיאור הפעולה: בשלב הראשון, המשתתפות מתבקשות לרשום לעצמן את מהלך חייהן דרך הבתים שבהן הן ומשפחותיהן התגוררו בהם. בשלב השני המשתתפות מוזמנות לספר את הסיפור למליאה. המנחה רושמת לעצמה את סוגי הבתים שעולים מן הסיפורים, ונסיבות המעבר (חתונה, גירושין, מצב כלכלי, רילוקיישן – לפעמים מדובר בשדרוג, ולפעמים בשנמוך, ואף משבר). השיתוף על בתים הוא שיתוף מאוד אינטימי ומרגש, אך כאמור יש בו חוויות נעימות לצד חוויות קשות. חוינו מקרים שנשים אף פרצו בבכי במהלך הדיון כשעלו תכנים קשים.

בשלב השלישי המנחה כותבת את צורות הדיור השונות על הלוח. והמנחה מזמינה את המשתתפות לסווג את צורות הדיור לפי קטגוריות שהן מחליטות עליהן. המנחה שואלת תוך כדי הדיון (מתוך הידע שלה ומתוך תפיסת העולם שלה) שאלות של דיון על בעלות מול שכירות, כפר מול עיר, מרכז מול פריפריה, מרחב פרטי מול מרחב ציבורי, העברה בין-דורית וכיו"ב. בשלב האחרון "סוגרים" את הפעולה באמצעות הרצאה קצרה או מאמר קצר, המרכזים את הידע.

פעילות דומה על פי אותו מודל קיימנו סביב נושא העבודה, כשביקשנו מהמשתתפות, מעבר לתיאור של ההיסטוריה הפרטית של העבודות, לספר מה היה המניע לסיום העבודה.

5. דיור

במסגרת סוף השבוע הרעיוני-השנתי, אנו נוהגות להעמיק בתכנים שבהם אנו נוגעות במהלך התוכניות שלנו. סוף השבוע מזמן לנו אפשרות לדון בנושא ממספר פרספקטיבות. פעילות זאת נוצרה לקראת סוף השבוע השנתי ב-2011, שהתקיים בקיבוץ דגניה ב', ועסק בחשיבות של המדיניות ובהשפעתה על חייו. בסעיף הקודם סקרנו את הפעילות שלנו בנושא בית. בסוף השבוע העמקנו בנושא. פתחנו בחלק הראשון של סדנת הבית לעיל, וצרפנו את הסדנה הזאת בנושא מדיניות דיור, שמצאנו כי היא מתאימה יותר להעמקה וכן לנשים שכבר נחשפו לעמדותינו בעניין חשיבותה של מדיניות. המטרה הייתה להביא בפני המשתתפות קודם כל את העובדה שאין רק פתרון אחד, וכי קיימים פתרונות שונים הן בעולם הגדול, והן במדינת ישראל בתקופות שונות. בכך אנו מערערות את קבלת המדיניות הנוכחית כמובנת מאליה, הכרחית ובלתי מעורערת.

בנוסף, חשפנו בפני המשתתפות כי לכל אחד מהפתרונות יש יתרונות וחסרונות, עומדת מאחוריו עמדה אידיאולוגית כלכלית-חברתית, שביסודה גם מניחה הנחות על אופי האדם. מטרה נוספת הייתה לתת למשתתפות תחושה שהידע נמצא גם אצלן ולא רק אצל "מומחים רחוקים וקובעי מדיניות עלומים", וכי הן יכולות ועל כן צריכות להתייחס למדיניות ולהשפיע עליה (הרחבת תחושת המסוגלות של הקבוצה).

הפעילות התקיימה בקבוצות, מתוך הנחה שצריך להתמודד עם הסוגיה. הנחה שאין צורך לדון בסוגיה, להתמודד עמה ולגבש פתרונות לא התקבלה כהנחה לגיטימית. בעצם כך אנו כבר מובילות את הדיון בנתיב שיש סוגיה, יש מדיניות וצריך להתמודד איתה.

תיאור הפעילות: בשלב הראשון, לפני החלוקה לקבוצות, המנחה מציעה למשתתפות להסתכל על הסוגיה בהקשרים רחבים ככל האפשר (קרקע, כסף, משכנתאות, דיור ציבורי, דיור בשכירות ועוד). בשלב השני כל קבוצה מתבקשת לחשוב על כל פתרון שעולה בדעתה, שהיא מכירה או שהיא מדמינת שנותן מענה בתחום הדיור, ואז לכתוב מה היתרונות ומה החסרונות של כל אחד מהפתרונות. מתוך דיון ביתרונות ובחסרונות עולות גם ההנחות הנסותרות שעומדים בבסיס הפתרונות. בשלב הבא מתבקשות הקבוצות השונות לתעדף את הפתרונות ולהציג אותם בפני המליאה.

בסיכום ניתנת סקירה קצרה על הרעיונות האלה בהיבטים היסטוריים ואקטואליים, תוך הדגשה כי רוב הפתרונות אם לא כולם נמצאים על שולחן מקבלי ההחלטות זה זמן רב כפתרונות אפשריים ולגיטימיים, אך נדחים מטעמים אידיאולוגיים כאלה ואחרים (למשל: חוקים הקשורים לדיור הציבורי, חוקים הקשורים לדירות להשכרה, הסדרים הקשורים למשכנתאות).

6. דגלים

פעילות זו התקיימה בהשראת ה-1 במאי, והדגל האדום הנישא בהפגנות ה-1 במאי. במסגרת ה-1 במאי הלכה נורית עם הדגל האדום, הצטלמה עמו ובתום ההפגנה הניחה את הדגל בחדר. החוויה הזאת גרמה לה לתהות על הדגלים שאנחנו נושאות, על משקלם, על האחריות הנלווית לנושאת הדגל, האם אנחנו הדגל או שאנחנו רק נושאות אותו? מה היחסים שלנו עם הדגלים? מתי אנחנו בוחרות להניף אותם ומתי אנחנו בוחרות להניח אותם? והכוונה הייתה לתת גם מקום להניח את הדגלים שלנו ו"לנוח".

תיאור הפעילות: בשלב הראשון המנחה מספרת לקבוצה את סיפורה האישי והחוויה שעברה בהפגנת ה-1 במאי. השיתוף בסיפור האישי הוא חלק מהתפיסה שלנו כי האישי הוא פוליטי. בשלב השני המשתתפות מתבקשות לשתף את הקבוצה בתשובתן לשאלה: "איזה דגל היית רוצה להניף? ואיזה דגל היית רוצה להניח?" מטרת הפעילות היא לאפשר למשתתפות "חופש תנועה" בין דגלים, לבחור בדגלים חדשים, ולהניח לדגלים שהן מזוהות איתם ושאינם משרתים עוד את האג'נדה שלהן.

7. עבודה עם וואטסאפ

לראשונה נחשפנו לשימוש באפליקציית וואטסאפ לפעילות בסדנה שהעבירה רוני פלון במסגרת קורס המנחות הקהילתיות בנושא גבולות. האפשרות להשתמש בוואטסאפ הציתה את דמיוננו, לאור העובדה שלרוב המשתתפות בסדנאות יש היום מכשירי טלפון חכמים, וגם לאור האפשרות שנפתחה לערב בנושא גם נשים שבמקרה לא נוכחות בחדר בזמן המפגש. בצד ההזדמנות המרתקת מציבה הפעילות הזאת גם אתגר של גבולות הקבוצה.

השימוש בוואטסאפ הוא מגוון וניתן ליישום במגוון גדול של שאלות, סוגיות או נסיבות. עשינו במדיה זאת שימוש במסגרת קבוצות שונות ובנסיבות שונות, הן לצורך היכרות, הן לצורך המחשה ויזואלית של סוגיה, ופעם אחת אף כדי לערב משתתפות ש"נתקעו" במסגרת מרתון תל

אביב מחוץ לעיר בדיון. חשוב במיוחד לוודא שלכל המשתתפות יש טלפון "חכם" ושהן מיומנות בשימוש בוואטסאפ.

תיאור הפעילות: השימוש הראשון שלנו בכלי היה עם קבוצה צעירה יחסית. הפיתוח שלנו היה סביב עיסוק בשאלה של נקודת מבט של נשים על סוגיות מגדריות והחלטת מועצת הביטחון 1325. כידוע, החלטה 1325 קובעת כי מאחר שנשים וילדים מושפעים בצורות שונות מקונפליקטים, ולפיכך יש ליתן לנשים ייצוג וקול בכל משא ומתן ותהליכי קבלת החלטות בנושאים של קונפליקטים, מלחמות, פתרון קונפליקטים, שיקום פוסט-קונפליקט ועוד. הספרות המקצועית אף מכירה שהסדרים לפתרון קונפליקטים שהתגבשו במעורבות של נשים היו יציבים יותר לאורך זמן מאשר הסדרים שהתעלמו מהקול הנשי. הפעילות שנבנתה ניסתה לחבר בין נקודת המבט הפרטית של המשתתפות לבין נושא של קביעת מדיניות, השפעה והיישום של החלטת 1325.

בשלב הראשון המשתתפות התבקשו לצאת למרחב הפעילות ולצלם תמונה שלדעתן מבטאת נקודת מבט של סוגיה מגדרית ולשלוח בקבוצת הוואטסאפ של הקבוצה. יצוין שהפעילות התקיימה בבניין ההסתדרות שמספק גירויים שונים ומגוונים. כגון פוסטרים, תמונות, שלטים ואף חפצים יומיומיים.

בשלב השני, לכשחזרו המשתתפות אל החדר, הן שיתפו את הקבוצה באובייקט של הצילום שלהן, ודנו במשמעות הייצוג הזה בחייהן.

ב) בשלב השלישי התקיים דיון האם יש חוויית חיים מיוחדת לנשים, האם יש נקודת מבט ייחודית לנשים, האם לדעתן של המשתתפות יש חשיבות מיוחדת לקול של נשים? לחוויות החיים של נשים? האם חשוב להביא את קולן של נשים לתוך תהליכי קבלת ההחלטות?

בשלב הרביעי המנחה הציגה בפני המשתתפות את החלטה 1325 על שילוב נשים במוקדי קבלת החלטות (גם בתהליכי משא ומתן מדיניים). קראנו יחד מספר קטעים מן ההחלטה שמדגישים את עניין חווית החיים הייחודית והשונה של נשים וילדים באזורי קונפליקט ואת החשיבות של ייצוג נשים במשא ומתן ליישוב סכסוכים.

8. עיתונים – פעילות סיכום

הרעיון לפעולה נבע מהתהיות התמידיות שיש לצוות האם בתום התהליך הקבוצתי נשים תקראנה אחרת את העיתון? האם הן תקראנה כתבות שהן לא קראו בעבר? האם נקודת המבט שלהן על הכתבות תהיה שונה מבעבר? במה יתבטא השוני? למה הן תשמנה לב בניגוד לעבר?

תיאור הפעילות: המנחה אוספת כתבות שונות בנושאים כלכליים וחברתיים הקשורים לתוכן של הקבוצה ומפזרת אותן על השולחן. המשתתפות מתבקשות לבחור כתבה שעוסקת בנושא שלפני התוכנית לא הייתה מסתכלת עליו. השאלות שנשאלות: מהו הנושא? למה לא שמנו בעבר לב ועכשיו אנחנו שמות לב אליו? מה חשבנו על הנושא קודם ואיך אנחנו רואות אותו כעת?

את התוצרים המשתתפות מתבקשות להציג בפורמט של הצגה בפני קהל – כך שגם תרגול של מיומנויות נעשה בזיקה לתוכני הקורס. כך המשתתפות מקבלות הזדמנות לראות את הדרך שעברו, ולהעריך את הידע והכלים שרכשו בסוגיות כלכליות וחברתיות.

מגוון בפעולה

המגוון בתוכניות נעמת הצעירה לא בא לידי ביטוי רק ביחסים בין יהודיות וערביות והייצוג הלאומי או הדתי שלהן בתוכנית. מבחינתנו, חלק משמעותי של הפעילות עוסק בחקירה מתמדת של קטגוריות הזרות שמשתתפות התוכנית נושאות במשך חייהן מעבר לשיוכן הלאומי או הדתי.

אנחנו מחויבות שבתוכניות שלנו יבואו לידי ביטוי כלל המרכיבים של החברה הישראלית. לא תמיד הכל נדון ומנותח באותו קורס, אבל באופן כללי השאיפה היא לאפשר מקום לכל קטגוריות הזרות של המשתתפות. במחזורים של הקורסים השתתפו נשים שהן עולות חדשות ומהגרות, נשים שאינן דוברות עברית, יוצאות חבר העמים, אתיופיות, ערביות, נשים שמתגוררות בפריפריה, חילוניות, מסורתיות, וחרדיות. טווח הגילאים של המשתתפות הוא רחב מאוד, והסטטוסים האישיים מגוונים. כך, למשל, השתתפו בקורסים נשים שהן אימהות לילדים, נשים ללא ילדים, נשואות, גרושות, רווקות, נשים סטרייטיות לצד נשים לסביות, נשים פעילות/אקטיביסטיות, נשים שחברות במפלגות פוליטיות, ונשים שהשתתפות שלהן בקורסים של נעמת הצעירה הייתה המפגש הראשון שלהן עם אקטיביזם, פמיניזם, ועשייה קהילתית, וכמובן נשים ממעמדות חברתיים וכלכליים מגוונים על כל הספקטרום מנשים עניות מאד ועד נשים מרקע כלכלי איתן.

כאשר אנחנו עוסקות בשאלות של מגוון חשוב שנזכור כי שיטת העבודה הנהוגה בנעמת הצעירה היא תוכן-תהליך-פוליטי (ולמי שמתקשה במונח פוליטי: תוכן-תהליך-ערכי). הנושא הערכי אינו רק חלק מהתוכן של התוכנית, אלא הוא נוכח בכל שלב משלבי העבודה החל משלב עיצוב התכנים, הפרסום, הגיוס, הארגון, הלוגיסטיקה, המימון, וההפעלה. אנחנו מודעות לכך שמדובר בעבודה של הרחבה, תהליך שמאתגר את הצוות ואת החברות באופן מתמיד. השאלות החשובות מבחינתנו הן: את מי עוד לא כללנו? על מי עוד לא הסתכלנו? במובן הזה מדובר באתגר שאינו מסתיים.

נקודת המוצא שלנו

"נקודת המוצא שלנו היא שההסתדרות ונעמת, הן כתנועות והן כארגונים, חייבים להיות נגישים ופתוחים לכל אישה בישראל. לכולן. נקודת המוצא שלנו מתבססת על התפישה הערכית של "ביתנו פתוח לכל נער ונערה המזדהים עם ערכינו" של תנועת הנוער העובד והלומד. מדובר בתפישה מיושנת, ויש שיאמרו אף בולשביקית, שגורסת כי אנחנו צריכים (וצריכות) להיות בכל מקום על המפה. ואולם, מאחר שיש בינינו מכנה משותף רחב הנובע, בין השאר, מכך שאנחנו נשים שעובדות לפרנסתנו; ומאחר שנעמת היא תנועת נשים שמשויכת להסתדרות, אנו מאמינות שנעמת מחויבת להעניק מענה לכולנו." זהו ציטוט מדברי צוות התוכנית. במובן הזה הפעילות עם קבוצות מגוונות בחברה הישראלית משקפת את המסורת ההסתדרותית והנעמתית.

גיוס של משתתפות

האתגר לשמור על נעמת הצעירה תוכנית מגוונת שפונה לקהלים שונים בחברה בישראל הוא בגיוס נשים מקבוצות שחוות תת-ייצוג בפוליטיקה הישראלית. למרות המחויבות שלנו למגוון במובן הרחב של המילה שמנו דגש מיוחד על גיוס משתתפות ערביות. על-אף הניסיונות שלנו להיעזר ביושבות-ראש המרחבים הערביות, לעתים נדירות הגיעו משתתפות דרכן. יתכן כי הדבר נובע מכך שיש להן אינטרס בפעילות מקומית ולא דווקא בפעילות ארצית. מקור גיוס משמעותי היו מדריכות הנוער העובד בקן הערבי ובקן הדרוזי, אשר החל מתחילת הפעילות (קורס 1) ניסו לסייע בגיוס משתתפות ערביות ודרוזיות. פתרון נוסף נמצא בקורס 11 בדמות רכזת ערביה (ועל כך יפורט בהרחבה בפרק הדגמת עקרונות ודרכי עבודה דרך קבוצות שונות).

נגישות (נסיעות, זמנים, תמחור)

המחויבות למגוון בפרויקט זימנה לפתחנו שורה של סוגיות שבהן נדרשנו לקבל החלטות עקרוניות או נקודתיות.

מיקום התוכנית. מתחילת הדרך שאפנו שמשתתפות תגענה מכל חלקי הארץ. בסוגיה זאת החלטנו כי הקורס המרכזי של התוכנית יתקיים בבניין ההסתדרות בתל אביב. מצאנו שמיקום זה מאפשר נוחות אופטימלית מבחינת תחבורה, נגישות לתחבורה ציבורית, חניה חינמית בימי שישי וקירבה לצירי תנועה בינעירוניים לאלה שמגיעות ברכב פרטי, ולוגיטיקה בכלל. עם זאת, הבחירה בתל אביב אינה חפה מחסרונות – חלקם אמתיים וחלקם סמליים.

שעות הפעילות. גם שעות הפעילות נתונות למשא ומתן מתמיד בתוך הקבוצה. השאיפה היא לאפשר למשתתפות להגיע לקורס ולחזור לשגרת חייהן בנחות. עצם הבחירה לפתוח את הסוגיה למשא ומתן בתוך כל קבוצה אינו מובן מאליו. ההחלטה לעשות כן היא בחירה ערכית מתוך מחויבות למגוון, תפיסת תהליך קבוצתי פתוחה, דמוקרטית, מאפשרת ומכילה. סוגיית שעות הפעילות חייבה אותנו לרגישות לשעות ההתחלה (מגיעות מרחוק מעדיפות להתחיל מאוחר יותר), רגישות לשעות הסיום (שעות הרכבות, או הצורך לחזור בשעה מסוימת הביתה), קשב לשעות התחבורה הציבורית (רכבות, אוטובוסים), לשעות המסגרות של ילדים, לקודים הנהוגים בחברות שונות (למשל: אפשרויות של לינה מחוץ לבית, חזרה הביתה בשעה מאוחרת).

קביעת מועדי הפעילות. התהליך של קביעת גאנט הפעילות של נעמת הצעירה הוא מעשה תשבץ מפרך. בצד הצרכים של התוכנית אנו מחויבות להתחשב במועדי החגים של ארבע העדות הראשיות בישראל (יהודים, מוסלמים, נוצרים – קתולים ואורתודוכסים, דרוזים), באילוצים של חופשות בתי ספר, בשמירת שבת, במועדים בינלאומיים ועוד.

פעילות בסופי שבוע לשומרות שבת. בשנים האחרונות הצטרפו אלינו יותר נשים ששומרות שבת. אנו עושות מאמצים ניכרים להתאים את הפעילות לשומרות שבת מבלי שהדבר יהווה נטל משמעותי על משתתפות אחרות. המשתתפות עצמן אינן נדרשות לכתוב או לבצע פעולות שהן בגדר חילול שבת, אנו מזמינות מרצות ומרצים אשר יכולים להתמודד עם אתגר ההרצאה ללא הפעלת מכשור חשמלי, ומובן ששעת סיום הסמינר מותאמת לשעת יציאת השבת.

כסף (תשלום עבור הקורס). הסקטור השלישי מקיים קורסים שונים בתחום מנהיגות לנשים. תכנית המנהיגות של נעמת הצעירה כוללת 100 ש"א ולינה בשני סופי שבוע. על אף העלויות הגבוהות, הקורס מסובסד ועלותו לכל משתתפת מסתכמת ב-500 ₪. לשם השוואה, קורסים דומים בהיקפם ובמטרותיהם (של ארגוני נשים אחרים) מתומחרים בעלות של פי 4 או פי 6 מהעלות למשתתפת בתוכנית המנהיגות של נעמת הצעירה. תמחור זה קרוב יותר לעלות האמתית של תוכנית המנהיגות.

ההחלטה על עלות שווה לכל נפש נובעת משני שיקולים: הראשון והעיקרי הוא שלא להפוך את המחיר לחסם. השיקול השני הוא תפישה של מחיר אחיד ולא מחיר דיפרנציאלי לפי המצב הסוציאקונומי של המשתתפות (דבר שהיה מחייב אותן לעמוד במצב של בקשת הנחה).

כסף (החזרי נסיעות). ככל שהתוכנית מתומחרת בחסר ומסובסדת, עלותה למשתתפת שבאה מרחוק עשויה להיות גבוהה (כך למשל, עלות נסיעה דו-כיוונית ברכבת מעכו לתל אביב היא כ-75 ₪, וכהוצאה כוללת לאורך הקורס מדובר בהוצאה לא מבוטלת של כ-1,200 ₪). לאור מיעוט המשאבים, הדרך שנבחרה להתמודד עם סוגיה זאת עד השנה האחרונה הייתה לפטור את המגיעות מרחוק (על בסיס מצב כלכלי) מתשלום עבור הקורס. אנחנו ערות לכך כי שווי התשלום לא בהכרח מכסה את העלות הריאלית של הנסיעות, אך חשנו כי יש בכך כדי לסייע.

בשנה האחרונה גייסנו מנעמת ארה"ב תרומה ייעודית המכוונת לסבסד השתתפות של נשים מהפריפריה בתוכנית. גם כאן היינו צריכות להיות יצירתיות, והדרך שבחרנו היה החזר הוצאות דלק לנשים שהסיעו את חברותיהן מרחוק (ירכא), בצד החזר שווי הנסיעה בתחבורה ציבורית.

אחריות הורית כחסם בפני הכללה. במהלך הקורסים והסמינרים נשאלנו לא אחת והתבקשנו על ידי משתתפות לאפשר להן להביא איתן את ילדיהן. שאלה זאת היא מהותית במיוחד לגבי אימהות יחידניות או אימהות שאין להן תמיכה משפחתית שמאפשרת להן לחלוק באחריותן ההורית.

היו לנו מספר ניסיונות לאפשר לאימהות לצרף אלינו את ילדיהן. כאשר מדובר היה בתינוקות רכים הדבר התאפשר שכן תינוקות רכים אינם תובעים תשומת לב באופן רציף; במקרים אחרים אפשרנו למשתתפות להגיע עם אמהותיהן, חברותיהן או בני זוגן, אך בהעדר אפשרות להשגחה על ידי אדם שלישי כל ניסיונותינו לא צלחו. חשוב לציין כי אף ההחלטה לאפשר לינה מסובסדת של אדם נוסף במסגרת סמינר היא החלטה עם משמעויות כספיות מיידיות והשלכות רוחב (שהרי אין ליתן הטבה למשתתפת אחת בלא לאפשר אותה למשתתפת אחרת). גם האפשרות לקחת משגיחה לילדים לא צלחה בגלל פערי הגילאים בין הילדים. באחת הפעמים התנדבה בת של אחת מהצוות להפעיל את הילדים שיגיעו עם אמהותיהם לפעילות.

לצערנו, שאלה זו עוד לא נפתרה ואנחנו משתדלות לאזן בין הרצון לאפשר לכל אישה לקחת חלק בפעילות לבין הרצון ליתן מענה מקצועי ומרחב למידה מיטבי לכלל המשתתפות.

צוות, מרצות ומנחות. האתגר המרכזי שעמד בפנינו במיוחד בנושא הכלכלי הוא למצוא נשים מרצות, ולא להתפתות למרצים גברים. אתגר זה התברר כלא פשוט, ולאחר ניסיונות חוזרים

ונשנים אנו חשות כי הצלחנו לאתר מרצות מתאימות אף בתחום הכלכלי. בשאלה זו קיים מתח מתמיד בין חברות הצוות, שרובן מחויבות קודם כל למודלינג של מרצה אישה כחלק מהתפישה הפמיניסטית, לבין אחרות שמחויבות קודם כל לתפישת העולם הכלכלית הסוציאל-דמוקרטית.

בצד אתגר זה התקיים אתגר המגוון. הצוות המוביל עצמו הוא צוות מגוון הן מבחינת רקע אתני והן מבחינת גיל. בצד הצוות הקבוע הזמנו מרצות, רכזות, מנחות ומפעילות מגוונות. השתדלנו לגייס אותן ממקורות גיוס שונים ומגוונים.

הדילמה הקבועה הניצבת בפנינו היא האם לשאוף לצוות יציב (ובמובן זה לקיים פחות הזדמנויות למגוון) או להעדיף את עקרון המגוון. היקף הפעולה הקטן יחסית הוביל למעשה להעדפת עקרון המגוון, הגם ששאלה זאת לא הוכרעה באופן מערכתי ועקרוני.

דוברות באירועים. בצד התהליך הקבוצתי אנו מחויבות לדוברות מגוונות באירועי נעמת הצעירה. לא יתקיים אירוע משמעותי ללא גיוון על הבמה. תשומת לב מיוחדת ניתנת לדוברות שאינן יהודיות, ואולם בהתחשב באופי הקבוצה אנו משתדלות לתת ייצוג, מקום וקול לדוברות נוספות (אתיופיות, יוצאות חבר העמים, מבוגרות, צעירות, לעתים צעירות מאוד, מרכז-פריפריה). ברור שלא תמיד ניתן לתת ייצוג לכל הקטגוריות. כפי שציינו בתחילת הפרק, אנחנו מסתכלות על תמונת נעמת הצעירה כולה ומחויבות לכך שהתמונה הקבוצתית גם של הדוברות לא תהיה אחידה.

מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית

בשנים האחרונות הולכת ומתגברת התפיסה כי האחריות להצלחה או אי הצלחה במובן הכלכלי היא אחריותו הבלעדית של הפרט. התפיסה הזאת באה לידי ביטוי גם במדיניות כלכלית מרכזית של נסיגת המדינה מאחריותה. כתוצאה מתפיסות אלה ישראל נמצאת כיום במיקום נמוך מבחינת השקעת המדינה בהוצאה האזרחית בכלל ובצמצום אי השוויון בפרט, וזאת בהשוואה למדינות רווחה אחרות.

כחלק מהפנמת השיח הזה רבות מתכניות ההדרכה והמנהיגות עוסקות באיך לשפר את המיומנויות האישיות של המשתתפות כדי "להצליח בעבודה ובחיים בכלל". המסר הוא "אם רק תלמדי את המיומנות הזאת והזאת, ותתאמצי – תצליחי". אנחנו קוראות לזה "פרקטיקות של הישרדות". "פרקטיקות של הישרדות" הן כל הצורות, המנגנונים והשיטות בהם כל אחת ואחת מאיתנו נוקטות כדי לקיים את משפחתנו ואת סדר יומנו כנשים עובדות וכנשים בכלל. (למשל: סיוע של המשפחה בכסף וגם בשווה כסף, צמצום שעות העבודה, עזרה בתשלום ועוד)

בצד ההכרה בצורך בשיפור מיומנויות אישיות ובתהליך אישי של העצמה וגדילה, התכנית שלנו בוחנת את המציאות שתוארה לעיל בעיניים ביקורתיות. המסר העיקרי שאנו מבקשות להעביר הוא כי מציאות חיינה של המשתתפות אינה גורל בלתי נמנע, אלא היא תוצאה של מדיניות ציבורית, שיש ביכולתנו להשפיע עליה.

בשלב הראשון אנו ממחישות למשתתפות כיצד המדיניות משפיעה על חיי היומיום שלהן, יוצרת אי-שוויון ותורמת לחיזוקו.

בשלב השני אנו מציגות למשתתפות אל מול המדיניות הקיימת (שנתפסת כ"אמת" המקצועית-כלכלית-מדעית המוחלטת וההכרחית) אלטרנטיבות אחרות ממקומות אחרים ו/או מתקופות אחרות בישראל, שאינן פחות "מקצועיות" או כלכליות.

בשלב השלישי אנו מנסות לגבש הצעה קבוצתית ומשותפת למדיניות חלופית.

קיום הדיון באופן ההדרגתי שתואר לעיל מאפשר למשתתפות לגעת בנושאי מדיניות (מאקרו) שאינם נגישים באופן יומיומי לרוב האזרחים ולנשים בפרט.

מרחב הפעילות שלנו בנעמת ובזיקה להסתדרות מעודד במידה רבה את העיסוק שלנו בשוק העבודה מחד ומהווה פוטנציאל לקידום מדיניות מאידך, בהיותה של ההסתדרות שחקן מרכזי ביחסי העבודה.

התפיסה הזאת הולידה במהלך השנים עיסוק בשוק העבודה הן בכללותו ("עבודה. לא שוק" 2009) והן בנושאים יותר ממוקדים שנבעו מחוויות החיים של המשתתפות ("שני מפרנסים – שני מטפלים" – מודל של נעמת הצעירה לאיזון בין עבודה לבין משפחה, התעמרות בעבודה, והצורך בגיבוש מדיניות של קליטה תעסוקתית לצעירות ולצעירים).

האתגר בתפיסה זאת הוא לא לוותר על האחריות האישית, אלא להיפך: להתגבר על הייאוש ולהרחיב את האחריות האישית מעבר לעולם הפרטי, להאמין שהאישי הוא פוליטי, ולפעול במרחבים פוליטיים לשינוי.

"מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית" היא פעולה פוליטית מעצימה שעצם קיומה מאתגר את השיח הליברלי-אינדיבידואליסטי בחברה.

הדגמת עקרונות ודרכי עבודה דרך קבוצות שונות

בפרק זה נעסוק במספר סוגיות שחלקן תוארו בגוף התיעוד, אך מצאנו לנכון להרחיב ולהדגים דרכן את צורת העבודה שלנו דרך סיפורן של קבוצות ספציפיות.

מגוון בפעולה: סיפורה של קבוצה 11

אתגר הקבוצה המגוונת עמד בפנינו בכל הקבוצות, החל מהקמתה של נעמת הצעירה. בשנה האחרונה בחרנו לפעול בכמה ערוצים כדי להגיע לקבוצה מגוונת החל מהשלב הראשון. לשם כך פעלו בכמה מישורים.

בשלב הראשון נבחרה כרכות אישה צעירה משפרעם שהכרנו בפרויקט פמינר¹ של האוניברסיטה הפתוחה וידענו כי היא מחויבת לפמיניזם, ניחנת בקסם אישי רב שיסייע לה לרתום משתתפות, ובנוסף היא פעילה מאוד ברשתות החברתיות. ההחלטה על רכזת ערביה לא התמצתה רק בשלב הגיוס, שכן מיקומה של אישה ערביה בתוך הצוות כאחת המובילות של הפרויקט באותה שנה מסמן את החתירה ליישום ערכי השוויון של התוכנית. כמו כן יכולתה לתווך את הדיונים מבחינה לשונית הן בכתב והן בחדר ההדרכה הייתה יתרון משמעותי ביותר.

בתוך כך, פעלנו להטמעת השפה הערבית בכל הפרסומים שלנו ובכתיבה ברשתות החברתיות. המקלדת של המשרד תומכת כעת בשלוש שפות: עברית, ערבית ואנגלית. הפרסומים של נעמת הצעירה ושל הרכזת עוררו עניין רב בקרב קהלים חדשים.

בשלב הטרומים קבוצה, פנינו באופן ממוקד לקבוצות שנחשפו לנעמת הצעירה, כמו מרכז מרכז הגליל, ועודדנו נשים שאינן תמיד במגע עם נעמת וההסתדרות (לדוגמה, נשים יוצאות בשאלה), ופנינו לבוגרות הפמיניזם של האוניברסיטה הפתוחה שמטבע הדברים הקבוצות שלהן יותר מגוונות. בסופו של תהליך, מתוך קבוצה של 20 משתתפות, 40% היו משתתפות לא יהודיות. בקבוצה כולה היו דתיות וחילוניות, רווקות, נשואות וגרושות, אימהות ושאינן אימהות, עשירות ועניות, בעלות השכלה גבוהה ובעלות השכלה תיכונית בלבד, אימהות יחידניות; בקרב היהודיות השתתפו שלוש יוצאות בשאלה – קבוצה מגוונת לכל הדעות.

גיוון נוסף בקבוצה היה מבחינה גיאוגרפית. המשתתפות הגיעו מקרית גת שבדרום עד לירכא שבצפון הרחוק. עם שאלת עלות הנסיעה התמודדנו בעזרת תרומות מנעמת ארה"ב – תרומות שאיפשרו לנו להחזיר למשתתפות הוצאות הנסיעה (כפי שפירטנו בפרק הרביעי בדו"ח).

האתגר של קיום דיונים ויצירת אינטימיות בקבוצה מגוונת, הן מבחינת השפה והן מבחינת חוויות החיים, היה גדול ומשמעותי. בקבוצה הכוללת משתתפות כה שונות האחת מהשנייה, נשים עשויות לרצות לשמור על הפרטיות שלהן, ולמעשה כל אחת מהמשתתפות היא "קבוצה בפני עצמה". כל משתתפת חוותה את הדיאלקטיקה של להיות מייצגת של קבוצה לצד התנערות מה"תפקיד" הזה. בתוך כך, השונות גרמה למשתתפות לחשוש כי לא יובנו בשל

¹ פמינר – קורס מקוצר ואינטנסיבי של נעמת הצעירה לסטודנטיות בקמפוסים שונים המתקיים במהלך סוף שבוע אחד.

ההבדלים הגדולים ביניהן, דבר שהיווה חסם לא פשוט בפני ההיחשפות ויצירת אינטימיות. בנוסף, חלק מהקבוצות נמצאות בקונפליקט, והמשתתפות ניסו באופן עקבי לחפש את המשותף ולהימנע מאזורי הקונפליקט שבין הקבוצות.

בסופו של תהליך, בחוויה של המשתתפות נוצרה אינטימיות מסוימת, אם כי על הקשיים הרגילים של קיום אינטימיות בסוף תהליך קבוצתי נוסף גם אלמנט של מרחק גיאוגרפי המקשה עוד יותר על קיום המשך הקשר. הגם שהצלחנו במידה רבה בגיבוש הקבוצה, יצירת אינטימיות ויצירת זיקה לקהילה של נעמת הצעירה, הרי שהשונות הגדולה, על אתגריה שתוארו לעיל, השפיעה על היכולת שלנו לצעוד בנתיב המוכר והרגיל של גיבוש נושא משותף, והקבוצה לא הצליחה להסכים להתכנס מסביב לנושא אחד. עוד בתחילת התהליך תכננו כי את הכנס השנתי תערוך הקבוצה בכנסת, ואולם היה בדעתנו לקיים כנס רעיוני נושאי כמו בכל שנה. מאחר שלא התגבש נושא משותף, התקיים סיור בכנסת והתוודעות הדדית עם מוקדי קבלת ההחלטות, ללא נושא קבוצתי לקידום.

מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית – סיפורה של קבוצה 6

בשנים האחרונות צומחות יותר ויותר קבוצות של נשים המתיימרות ללמד את חברותיהן איך להתמודד עם האתגרים שלפתחן, בין אם מדובר בניהול קריירה, או מציאת האיזון בין משפחה לעבודה, ומגוון נושאים אחרים המעסיקים נשים לאורך חייהן. המסר העיקרי שמועבר בקבוצות מסוג זה הוא "אם רק תלמדי את המיומנות הזאת והזאת, ותתאמצי – תצליחי".

אנו דוחות את המסר הזה שבתוכו מקופלת אידיאולוגיה של אינדיבידואליזם. עיקר גישתנו בנעמת הצעירה מבוסס על הסתכלות ביקורתית במבנים חברתיים, פוליטיים וכלכליים מתוך מגמה להשפיע על המדיניות הציבורית. האישי הוא הפוליטי בכל תחום חיים של נשים. כמובן שאנחנו עוסקות גם במתן כלים פרקטיים ומיומנויות, ואולם אנחנו מדגישות בפני המשתתפות כי מציאות חייהן אינה גורל בלתי נמנע וכי היא תוצאה של מדיניות ציבורית, שיש ביכולתנו להשפיע עליה.

נדגים דרך סיפורה של קבוצה 6 שעסקה באיזון משפחה-עבודה. נושא זה עולה בכל אחת מן הקבוצות. הסיבה שנושא זה הפך להיות הנושא המוביל בקבוצה 6, הייתה שהיה עיסוק בנושא במסגרת סמינרים קודמים וקבוצה קודמת של נעמת הצעירה. עיסוק מוקדם זה הביא אל תוך קבוצה 6 משתתפת שהייתה בעלת ידע מוקדם בנושא, ואיפשר לקבוצה לעסוק בנושא לא באופן אינטואיטיבי כמגששות באפלה, אלא על בסיס עבודה שכבר נעשתה. הפעילות של הקבוצה בנושא כללה כנס, מחקר ותקשורת, הנכחה של נייר העמדה בפני יו"ר נעמת ולשכת הקשר של נעמת בכנסת, כמו גם הופעות בפני הוועדה למעמד האישה של בית נבחרה ההסתדרות, והופעות בפני פורומים שונים בכנסת.

כדי להמחיש את נקודת המבט שלנו ושל הקבוצה נצטט מנייר העמדה שהוכן על ידי הקבוצה לקראת פעילותה בתחום:

”...בתוך מציאות בלתי אפשרית זאת מוצאות נשים דרכים יצירתיות ביותר כדי לתמרן בין כל המחויבויות שלהן ולצלוח את התקופה הבלתי אפשרית הזאת – אנחנו מכנות אותן פרקטיקות של הישרדות – אבל זה לא מספיק וזה גם לא עניין פרטי...נעמת הצעירה קוראת לצעוד צעד נוסף בדרך הזאת ולעבור למודל המעודד כל אדם – אישה וגבר כאחד – לפרנס ולטפל, ומאפשר להם לעשות כן באופן מהותי. במקום שכל אחת מאיתנו תתמרן באופן פרטי צריך להתוות מדיניות ציבורית שרואה את האדם כמכלול. לא רק עובד, אלא גם אדם שחי חיים מלאים בעבודה, במשפחה, בקהילה ובחברה, מתוך שוויון מגדרי מלא” (נייר העמדה מצורף ומסומן נספח ב')

מחויבות חיים להמשגה והשפעה במרחב הציבורי – סיפורה של קבוצה 8

כאשר הוקמה נעמת הצעירה, אחת השאיפות הייתה לתת קול לצרכים של נשים צעירות ולא לכפות עליהן סדר יום שאינו רלבנטי עבורן, והכל בתוך הקשר הסתדרותי ונעמתי. שאיפה זו מתיישבת עם העיקרון המוביל אותנו מבחינה ערכית ומבחינה מקצועית: האישי הוא פוליטי (כפי שתיארנו בדו"ח זה בפרקים קודמים). נאמנות לשיטת פעולה זאת, אנו שואפות לגבש את הנושא המרכזי של כל קורס מתוך הנושאים שעולים בחדר. לעתים אנו נחשפות לנושאים שלא היו מראש בסדר היום שלנו, ואף לא היו ידועים לנו.

קבוצה 8 עסקה בנושא ההתעמרות בעבודה. אמנם היו קבוצות וארגונים שעסקו בכך בשוליים של המודעות הציבורית בישראל, ואף היה ספר שעסק בנושא (המגיפה השקטה במקומות העבודה, איתן מאירי). עם זאת הנושא לא היה במרכז סדר היום הציבורי של העובדות והעובדים בישראל. כאשר אחת המשתתפות סיפרה לראשונה על חוויותיה במקום העבודה, ועדיין לא ידענו לכנות את הסיפור בשם, רבות מהמשתתפות הזדהו עם סיפורה והעידו על כך שחוו חוויות דומות כנפגעות או כמי שנחשפו לכך. הקבוצה בחרה לחקור את הנושא ולהציב אותו על סדר היום.

בנושא זה, כמו בנושאים נוספים (ובמובהק בנושא שעסקה בו קבוצה 9 – הצורך בקידום מדיניות של קליטה תעסוקתית לצעירות ולצעירים), עלתה השאלה מדוע קבוצת נשים צעירות עוסקת בנושאים שאינם מגדריים מובהקים. בחירה זאת עוררה לא אחת חילוקי דעות הן בתוך הקבוצה ופליאה מצד גורמים חיצוניים לנעמת ולנעמת הצעירה. תשובתנו היא כי קבוצה של נשים צעירות פוליטיות יכולה להשמיע את קולה גם בנושאים חברתיים כלליים, ואין היא מקבלת את ההנחה ש”מותר” לה לעסוק רק בנושאים “של נשים”.

הקבוצה פעלה לקיים כנס בנושא (ספטמבר 2013), שהביא משתתפים/ות רבים וקיבל סיקור תקשורתי נרחב שכלל הופעות בערוצי הטלוויזיה הן של צוות התוכנית, הן של בוגרות קורס 8 ואף של פעילות מרכזיות של נעמת הצעירה. בנוסף, יצרנו קשר עם ח”כ מרב מיכאלי שהייתה לה הצעת חוק בנושא, קיימנו פגישות בחוגים הסתדרותיים, התחלנו לאסוף סיפורים אישיים וחומרים משפטיים מרחבי העולם שעוסקים בהתעמרות במקום העבודה. את החומרים העברנו ללשכה המשפטית של ההסתדרות ואף הוזמנו ללוות מטעם ההסתדרות את תהליכי החקיקה.

אמנם הקבוצה הגדולה בחרה שלא להמשיך לעסוק בנושא, אך אחת מצוות התוכנית (עו"ד אורלי ביטי) ממשיכה ללוות את הנושא מצד ההסתדרות, ואף שיתפה פעולה עם ארגונים נוספים, ובראשם "משלבות כנפיים" בהפקת מדריך העוסק בהתעמרות בארגונים חברתיים.

השפעה – אדוות

נעמת הצעירה עומדת בפני אתגרים שונים ומגוונים. אחד מהם הוא לוודא שהפרויקט מהווה גורם רלבנטי, משמעותי ומשפיע בזירות שונות.

זירה ראשונה ומידית, אך לא פשוטה, היא בנעמת. עצם קיומו של פרויקט של נשים צעירות חשף את נעמת לחשיבות של שילוב נשים צעירות בתוך פעילויות נעמת. בתוך כך, יש להכיר בתרומה המשמעותית שהקשר הזה יוצר – הן למהות הארגון והן לנראות שלו. חשיפה זאת הושגה, בין השאר, באמצעות (1) הנכחת הפרויקט במסגרת מוסדות נעמת (מרכז נעמת, ועידת נעמת, ומוסדות אחרים), (2) הזמנה של צוות נעמת ויושבות-ראש המרחבים בנעמת לפעילות של נעמת הצעירה, ו-(3) מתן במה לנבחרות נעמת להציג בפני חברות נעמת הצעירה את פעילותן.

לאורך שנות פעילותנו בנעמת, נעשו ניסיונות עקביים להקים קבוצות צעירות במרחבי נעמת בכל חלקי הארץ, ואולם הזיקה בין הפעילות במרכז הארץ (שהיא הפעילות המרכזית) לבין קבוצות נשים בשאר חלקי הארץ נתקלה בקושי מתמיד. מדובר באחד האתגרים העיקריים העומדים לפתחנו. האלטרנטיבה של קיום קבוצות מקומיות קבועות עם פעילות מתמשכת דוגמת הקבוצה המרכזית אינה אפשרית בשלב זה עקב בעיית משאבים.

אנחנו זוקפות במידה רבה לזכותנו (אם כי אין לנו דרך להוכיח זאת) את התעוררות העבודה הקהילתית בנעמת. כפי שתיארנו בתיעוד לשנת 2009, תחום העבודה הקהילתית בהסתדרות ובנעמת היה במשבר. בשנים האחרונות, במידה מסוימת לאור המודל של נעמת הצעירה, אנחנו רואות התעוררות וחידוש של העבודה הקהילתית. יהיה זה אך הוגן לציין כי התהליך קורה במקביל להתאוששות כלכלית של ההסתדרות, שמאפשרת במידה רבה פיתוח של עבודה קהילתית.

הזירה השנייה שבה מתמודד פרויקט נעמת הצעירה היא החברה האזרחית. במסגרת פעילות הפרויקט בחברה האזרחית, אנו משתדלות לקיים שותפויות מגוונות עם גופים נוספים, לייצר קואליציות ולקדם נושאים הקרובים ללבנו. כך לדוגמה, בחודשים האחרונים משתתפות נציגות נעמת הצעירה בשותפות "מקומיות 2018" שמקדמת בחירת נשים לרשויות המקומיות בבחירות 2018.

זירת השפעה שלישית היא במרחב הציבורי, שבו נעמת משתתפת פעילה בעיצוב מסורות פמיניסטיות שונות (למשל, ב-2017 שתיים מהפעילות הבולטות בנעמת הצעירה, רעות אחדות ומעין קולבקר, השתתפו בצוות המוביל של "מצעד השרמוטות"), וכן ייזום יוזמות ייחודיות במסגרת החברה האזרחית. דוגמה מצוינת לכך היא לוח השנה של היא-סטוריה (2017). לוח שנה זה מחבר בין דמויות של אקטיביסטיות פמיניסטיות עכשוויות לבין אקטיביסטיות פמיניסטיות חשובות (שתרומתן לחברה אינה מוכרת), ובכך פועל להעלות את המודעות הציבורית לפועלן. היוזמה ללוח שנה זה הייתה של דורית תדיר (בוגרת המחזור התשיעי של תוכנית נעמת הצעירה), ובין השותפות לפרויקט ניתן למנות את ברכה ברד (בוגרת הפמינר של אוניברסיטת תל אביב). דורית אף חיברה להפקת לוח השנה פעילות מרכזיות בנעמת הצעירה (נורית חגי'אג, לילך חיבי-מנחם ונגה קלינגר). הלוח נמכר בשוק החופשי, והכנסותיו נתרמו למרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה

מינית. בהמשך ללוח השנה מתכננת הקבוצה תערוכה; ופעילות של נעמת הצעירה מוזמנות להשתתף בה.

בתוך כך, לפני כמה חודשים בחרו מובילות נעמת הצעירה לפעול בערוץ הנוכחות והשותפות עם ארגוני חברה אזרחית ביתר שאת, והן התחילו לעבוד על תהליך של גיבוש אסטרטגיה של פעולה.

זירת פעולה והשפעה רביעית היא הנכחת מודל עבודה ייחודי שארגונים וקבוצות נוספים נחשפים אליו ומנסים ללמוד ממנו. צוות התוכנית מוזמן לעתים קרובות לייעץ ולהדגים את שיטת הפעולה של נעמת הצעירה. דוגמה מידית היא הזמנתנו לקיים סדנה במסגרת ימי העיון "דיאלוג בעיר מעורבת - נפגשים ומחדשים" (יוזמה משותפת של מדרשת אדם, בית הספר הדו-לשוני, צו פיוס, המרכז לחברה משותפת גבעת חביבה, ועמותת בסוד שיח), המתקיימת בימים אלה ממש. אנו מוזמנות להציג את צורת הפעולה שלנו בנעמת הצעירה. נראה שקיומה של קהילה הפועלת בתכנים פוליטיים למעלה מעשור מצית את דמיונם של ארגונים נוספים, ואנחנו תמיד חולקות את הידע שלנו ברצון רב.

פעילות ויוזמות נוספות

לעתים קרובות נולדות יוזמות בתוך נעמת הצעירה, ובגלל סיבות ונסיבות שונות הן ממשיכות להתקיים באופן עצמאי. נדגים במספר דוגמאות:

- **ירושלמיות.** ב-2012 פעלנו לטובת קיום פמינר בשיתוף עם אגודת הסטודנטים של האוניברסיטה העברית. הפמינר לא צלח, אך מתוך מעט המשתתפות שהגיעו נוצר גרעין מייסד שפנה אלינו לקבל תמיכה בהקמת תא פמיניסטי באוניברסיטה העברית. הסטודנטיות הפעילות קיבלו מאיתנו עזרה וגיבוי (סמינר גיבוש, כתיבת תוכנית עבודה וליווי פרטני בהמשך), והן הקימו את תא "ירושלמיות". תא ירושלמיות הוא הצלחה גדולה שכן הן הצליחו לבנות מותג, סייעו בהקמה של תאים דומים בקמפוסים אחרים ("תל אביביות", "חיפאיות", "יפואיות" ועוד), ואף צלחו את האתגר החשוב של העברת השרביט מדור לדור. מייסדות התא – כל אחת בדרכה – נמצאות כרגע במקומות שונים בפעילות הציבורית והפוליטית שלהן, והן עדיין שומרות על קשר עם צוות נעמת הצעירה.
- **דף הפייסבוק: "מדעי החברה והרוח – DIY".** משתתפות המחזור התשיעי של נעמת הצעירה העלו את הצורך בקידום של מדיניות להשמה תעסוקתית של צעירים וצעירות. מורן ניזרי הייתה מהפעילות הבולטות בקבוצה זו, והיא אף חלק מקבוצת המובילות. מתוך חשיפה לנושא ולמצוקות של חבריה וחברותיה, צעירים/ות בוגרי מדעי החברה והרוח, הקימה מורן דף פייסבוק פעיל שנועד לסייע לחברים/ות להתמודד עם הקשיים של השמה תעסוקתית ועם סוגיות בתחום פיתוח קריירה.
- **פרויקט "מרימות".** ב-2016 התקיים כהרגלו פמינר בשיתוף אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל אביב. בוגרות הפמינר הקימו שתי קבוצות עבודה: האחת פיתחה מערכי הדרכה פמיניסטיים לנוער, והצליחה להלהיב את עיריית תל-אביב לקיים קבוצות פמיניסטיות לנערות במסגרת מרכזי הנוער השכונתיים (מני"ש).

מקור גדול חשוב ואפקטיבי להשפעה וגאווה היא בחירתן של בוגרות נעמת הצעירה לעמדות קבלת החלטות. דוגמה ראשונה היא בחירתה של משתתפת – עובדת קבלן במוסד לביטוח לאומי – לוועד עובדות הקבלן. בעקבות הבחירה, ובשיתוף עם הסתדרות עובדי המדינה, כל עובדות הקבלן נקלטו להעסקה ישירה במוסד לביטוח לאומי. דוגמה נוספת היא בחירתה של ענבר הוכברג, שהשתתפה בפמינר השני של אגודת הסטודנטים באוניברסיטת תל אביב, לראשות אגודת הסטודנטים. ענבר הייתה האישה הראשונה שנבחרה לתפקיד לאחר שנים ארוכות של דומיננטיות גברית מוחלטת, והיא הטמיעה שינויים רבים בעבודת האגודה. חשוב לציין כי כשפרשה "הורישה" את תפקידה לאישה ובכך תרמה לחיזוק הנרטיב הפמיניסטי באגודת הסטודנטים.

בתוך כך, אנו מעודדות את המשתתפות להיות פעילות פוליטיות וחברתיות. רוני פלזן היא אחת הבוגרות של נעמת הצעירה והיא מעידה על עצמה כי המפגש עם התוכנית שינה את אורחות חייה והפך אותה לפעילה חברתית. רוני פעילה בתוכניות שלום, הייתה מאחת הפעילות הראשונות והמשמעותיות ב"נשים עושות שלום" והיא ממשיכה בפעילות מגוונת. היא מתייצבת לכל קריאה שלנו, חולקת עם המשתתפות את ניסיונה, דרכה ותובנותיה, ואף משתדלת בכל עת לגייס לנעמת הצעירה שותפויות שמעשירות את פעילותנו. כך, למשל, שידכה רוני בינינו לבין סטודנטיות לאמנות מסמינר הקיבוצים, מפגש שהוליד את תערוכת העשור שלנו ביוני 2016.

מקום מיוחד יש לייחד ל"סיפור הבלניות". במסגרת הפרקטיקום של קורס המנחות השני הנחה זוג מתלמידות קבוצה של עובדות מקוואות ("בלניות" בלשון העם) במרחב אשדוד. הבקשה לכך הגיעה מיו"ר נעמת במרחב אשדוד, גבי זהבה אלימלך, במטרה להדק את הקשר עם ציבור זה, והעבודה נעשתה בתאום מלא עימה. במהלך הקורס העלו המשתתפות בעיות הנוגעות לתנאי העסקתן. המנחות הזמינו למפגש עם הקבוצה ועם יו"ר מרחב נעמת את מנהלת הפרויקט, אשר קישרה בין נציגות הבלניות לבין הגורמים הרלבנטיים בהסתדרות. בהסכם הקיבוצי הכללי שנחתם לאחר מכן זכו הבלניות לתוספת מיוחדת לשכרן מעבר לתוספת הכללית לשכר במגזר הציבורי, והמהלך לשפר את תנאי העסקתן נמשך. זוהי דוגמה מצוינת שאנו מקוות שתהיינה עוד רבות כמוה לחיבור בין התודעה הפוליטית של הבוגרות לבין המיומנות המקצועית שהן רכשו אצלנו לבין פעילות במסגרת ובשיתוף מרחב נעמת והעלאה של הנושא לגורם המשפיע בתוך המערכת ההסתדרותית שמוביל לפתרון.

אנו גאות ושמחות שבוגרות רבות של נעמת הצעירה רואות בתוכנית מרחב שבו הן החלו לפתח לראשונה את היוזמות שלהן בזכות ההכשרה שקיבלו והקשרים שפיתחו כמשתתפות וחלקן ממשיות לראות בו מרחב פעילות מעצים ופורה. בתוך כך, אנחנו גם מכירות בכך שלא כל הבוגרות רואות בנעמת הצעירה את הזירה המידית לפעולה, ומקוות שנוכל בעתיד לחזק את הזיקה בינינו לבין יוזמות מבורכות אלה, וכי נרחיב את היותנו בית לאקטיביסטיות שממשיכות לצמוח, לפעול ולהשפיע במרחב הציבורי

עדות אישית: נדיה בלקינד, משתתפת במחזור ה-11 של פרויקט "נעמת הצעירה"

הטכנולוגיה מאפשרת לנו ללמוד מאחרות בלחיצת עכבר אחת, מקסימום שתיים: עוד וידיאו מעניין, עוד ראיון שנושא מסר חשוב. נשים שונות מלמדות אותנו את מה שלמדו בעצמן. אך מה היה קורה אם היינו פוגשות אותן כמשתתפות בקבוצה מדי יום שישי ועוד לתקופה ממושכת? כיצד חוויית החיים שלנו הייתה נראית אילו 15 נשים אחרות ומיוחדות כל אחת במינה היו מלוות את ההחלטות האישיות והמקצועיות שלנו, מקשיבות, מביעות את דעתן ומשיאות עצה? שמי נדיה בלקינד, ואני מגיעה מעולם החינוך וההדרכה. בשנה האחרונה השתתפתי במחזור 11 של נעמת הצעירה – מסגרת שתרמה להתפתחות האישית שלי הרבה מעבר למצופה.

עבורי, "נעמת הצעירה" מהווה מקום מפגש ייחודי המשלב לא רק ידע ותכנים ממיטב המרצות והמרצים אלא גם מקום מפגש אישי המעודד שיתוף, הקשבה ולמידה אחת מהשנייה. כאשר הגעתי למפגשים הראשונים במסגרת התוכנית, בהחלט ציפיתי לתכנים מעוררי השראה, לשיחות, שאלות וסיורים מקצועיים המרחיבים את הדעת. לא ציפיתי לפגוש נשים שבתוך שבוע ייהפכו לדמויות משמעותיות בחיי. נשים אמיצות יותר ואמיצות פחות; בעלות מטרות ברורות בחיים, או כאלה שנמצאות בתהליך החיפוש; דוברות שפות שונות ומגיעות מתרבויות שונות; בעלות ילדים או רחוקות משלבים אלה בחיים.

אם תשאלו איפה בדיוק החיבור ומדוע הן הפכו למשמעותיות כל כך עבורי, אענה שהחיבור נמצא בהיותנו נשים הרוצות להשפיע ולעשות כל אחת בתחומה כדי שיהיה מסביבנו טוב יותר, צודק יותר, נכון יותר. לא מדובר בהכרח בשינויים מרחיקי לכת לשנות את העולם, כי אם בהתמדה והשקעת מאמץ בעשיית שינויים בדברים שמפריעים לנו בחיי היום יום. ב"נעמת הצעירה" למדתי שכישורי מנהיגות אינם כלים שאפשר ללמד במספר מפגשים מצומצם. מנהיגות היא דרך חשיבה, פעולה אקטיבית שמגובה בתמיכה קבוצתית רחבה ובהיכרות הולכת ומתרחבת עם דמויות מפתח בחברה. מכל מפגש שהיה לקחתי איתי נקודה אחת למחשבה מתוך רצון להיות אישה ביקורתית יותר, ומתוך כך לצמוח ולהתפתח לכיוון הרצוי עבורי.

התוכנית העניקה לי הרבה מעבר לתכנים. הקשרים האישיים שנוצרו בקבוצה ימשיכו ללוות אותי בדרכי. ודרך העשייה שבחרתי לעצמי ולחיי קשורה, ללא ספק, לחוויות שאספתי כמשתתפת ב"נעמת הצעירה".

נדיה בלקינד היא פעילה חברתית בתחומי דת ומדינה בדגש על זכויות ונגישות נשים. היא מרצה לסוציולוגיה באוניברסיטת תל אביב, ומקדמת מעורבות האקדמיה בקהילה. בלקינד מעורבת ופעילה בקהילת "תשתית" וכמו כן בוגרת תוכנית מנהיגות של מו"א"ה.

חוגגות עשור – ומה הלאה ? אתגרים לעתיד, כולל דילמות

בספטמבר 2016 חגגה נעמת הצעירה עשור. לקראת אירועי העשור קיימנו דיונים רבים והועלו דילמות שונות, הן מצד הצוות והן מצד הפעילות המרכזיות המלוות אותנו. בסופו של יום לכנס עצמו בחרו "מובילות" להעלות סוגיות שהן חשבו שהן מעוררות ענין ציבורי: היחס בין קהילה וירטואלית לבין קהילה ממשית, פעולה בשיתוף פעולה עם גברים או בלעדיהם, וגם כיצד לחנך את הדור הבא של בנותינו ובנינו.

עם זאת, בדיונים הרבים עלו שאלות שמטיבן מעניינות יותר רק את פעילות נעמת הצעירה, ואת הצוות. בחרנו לפרט כאן מקצתן:-

- שמירה על האינטימיות בתוך הרחבה ופריסה גיאוגרפית

כפי שצינו נעמת הצעירה הולכת ומתרחבת הן מבחינה מספרית והן מבחינת פריסה גיאוגרפית. הפרקטיקה של יחסים אישיים איננה יכולה להתקיים בהיקפים כאלה, במיוחד לאור העובדה שהמשתתפות מתגוררות ופועלות בכל רחבי הארץ מבוקעתא ומגידל שמס שבצפון הרחוק ועד קרית גת שבדרום. האתגר המרכזי בהקשר זה הוא להקים מבנה ארגוני ודרכי פעולה שיאפשרו הרחבה בלי לוותר על האינטימיות, הייחוד והזיקה לקהילה. מובן מאליו שהדבר קשור גם לסוגית הרחבת המשאבים שתידון להלן.

- נראות ציבורית

הפעילות המרכזיות של נעמת הצעירה והצוות בכלל חש בזמן האחרון כי הנראות הציבורית של נעמת הצעירה ושל פעילותה מתרחבת, אך עדיין אינה משקף בהיקף ראוי את יכולותיה ואת פעולותיה. הנראות הציבורית כפי ש"מובילות" ניסחו כוללת פעילות בזירה הציבורית (חברה אזרחית), פעילות תקשורתית (חברתית ומסורתית), ופעילות בכנסת. פעולה בזירה הציבורית לקבוצה שנתפסת כמיינסטרים, מזוהה עם ממסד (הסתדרות ונעמת) ובעלת אגידות מרובות איננה פשוטה. בנוסף, הצוות מסמן לעצמו את החשיבות של הנראות בזירות ההסתדרותיות והנעמתית כדרך למנף את עמדותיה וסדר היום של נעמת הצעירה. "מובילות" שוקדות בימים אלה על תוכנית אסטרטגית למיתוג ונראות, ומדובר באחד האתגרים החשובים שיש לו השלכות רבות גם על סוגיות נוספות בפרק זה.

- ממשותפות בקורס לאקטיביסטיות

אתגר מתמיד שעומד בפנינו הוא הפיכתן של משותפות הקורסים לאקטיביסטיות. למרות שחלק ניכר מקורסי המנהיגות של נעמת הצעירה הוא תוכן עובדתי, רעיוני וערכי, הרי שהחוויה הקבוצתית האינטימית הופכת להיות מרכזית מאד בחיי המשותפות ויוצרת רצון להמשך של קשר מסוג זה, והמעבר מקבוצה אינטימית לקבוצת פעולה (כפי שצינו בפרק הרלבנטי) קשה ואיננו מובן מאליו. עם אמנם אנו מתמודדות עם סוגיה זאת בכל מחזור בהצלחה, אבל עדיין אנו רואות בה אתגר מרכזי שיש לשכלל את דרכי ההתמודדות איתו.

- משאבים

נעמת הצעירה מקבלת את עיקר משאביה מקרן פרידריך אברט ומנעמת. כדי לעמוד במקצת האתגרים שאנו מסמנות לעצמנו, כדי להרחיב את הפעילות ולהעמיק אותה חייבת נעמת הצעירה להרחיב את גיוס המשאבים שלה הן מפעילות והן מקרנות וגופים נוספים. מעבר לאתגר הלא פשוט כשלעצמו של גיוס משאבים, חשוב לוודא כי שותפויות נוספות אלה לא יטשטשו את האופי הרעיוני והערכי של נעמת הצעירה.

- הכשרות רעיוניות ומקצועיות וזיקתן לקהילה

הביקוש לפתיחת קורסים נוספים שירחיבו את המיומנויות של הפעילות, ובראש וראשונה קורס המנחות, קיים באופן קבוע ומתמיד. מצד אחד יש לצוות ענין גדול לקיים תכניות העשרה והעמקה (שכולן כמובן מתקיימות בהקשר של עבודת תוכן-תהליך-פוליטי). מצד שני, קיומן של תכניות כאלה מעורר שאלות לא פשוטות מצד הצוות (מיון מול יחסים, תרגום של התכניות למנוף פעילות של נעמת הצעירה ולא השארתן כמשאב פרטי של המשתתפת, ועוד)

בסופו של יום כל האתגרים שצוינו לעיל (ואחרים שלא מנינו אותם) מתכנסים לאתגר מרכזי אחד: כיצד לבסס את נעמת הצעירה כגוף בעל מסורת, מבנה ארגוני, מקורות כספיים ותוכנית ופעולה שאינה תלויה בדמות כזאת או אחרת.

נספח א' – תעודת זהות

אנו קבוצת נשים צעירות, המגיעות ממקומות שונים בארץ, מרקעים שונים, מתעסוקות שונות, מדתות ומסורות מגוונות, מאמינות ביכולתן של נשים להשפיע על מיקומן האישי והקהילתי ומיקומן של נשים אחרות באמצעות פעולה פוליטית וקהילתית.

אנו בוחרות לממש את שאיפתנו לפעולה ולהשפעה במשותף במסגרת נעמת הצעירה

נעמת הצעירה הינה קבוצת השתייכות, למידה ופעולה, הפועלת בזיקה לנעמת ולהסתדרות, בהשראת נעמת לדורותיה לקידום מעמד האישה בישראל, ולשינוי המדיניות החברתית לקראת השגת שוויון בין המינים במשפחה, בעבודה, בחברה ובכלכלה.

נעמת הצעירה מחויבת להתחדשות רעננה ועדכנית בנעמת, להנחלת ערכי נעמת לנשים צעירות, ולחיצוק פעילותה בקרבן.

אנו מאמינות בשוויון הזדמנויות מלא בין המינים ואפשרות להגשמה עצמית מלאה של נשים ללא קשר למעמדן הכלכלי, החברתי, השכלתן, דתן, עדתן או מצבן המשפחתי.

אנו מאמינות כי קיומן של זכויות חברתיות וכלכליות, ועידוד המעורבות החברתית, הקהילתית והפוליטית הן תנאי למימוש מלא של זכויות האדם והאזרח בחברה.

אנו חותרות לקיומה של חברה צודקת ושוויונית, המקיימת מערכת מפותחת ונרחבת של שירותים, לרבות שירותי רווחה לכל, משק ציבורי חזק, ומאפשרת גישה שוויונית לכלל חבריה למשאבים ולמקורות ידע והתפתחות.

אנו נפעל למען חברה צודקת ושוויונית יותר.

אנו מחויבות לתת ביטוי לשוני בין נשים בקהילות ומסורות שונות בפעילותנו.

אנו רואות בנעמת מרחב לפעול באופן עצמאי ויצירתי ברוח ערכי נעמת, פעולה שתאפשר צמיחה של נעמת ושל הצעירות בתוכה.

אנו דוגלות בהשפעה ופעולה מתוך למידה, חקירה וידע, ורואות בתהליך הצמיחה האישית של כל אחת מאיתנו, חלק מרכזי לקראת פעולה

אנו סבורות שפעילות בקבוצה תביא למימוש יכולותינו, ומאמינות בפעולה שתשלב את הפרטי והפוליטי.

90 שנה אחרי ועדיין אקטואלי "אנו שואפות לשוויון האישה ושחרורה, שילובה בעבודה ובחברה, מימוש העצמיות, ושמירה האני של האישה כאדם." (מתוך ועידת היסוד, בלפוריה 1921)

נספח ב' – בין עבודה למשפחה – מפרקטיקות של הישרדות למדיניות ציבורית – נייר עמדה

מראשית ימיה דגלה מדינת ישראל במתן הזדמנויות שוות לנשים לעצמאות כלכלית ולהשתלבות בשוק העבודה. עקרון זה, שראשיתו בתפיסה של שוויון מגדרי ושל ערך העבודה, קיבל בשנים האחרונות תאוצה אף מטעמים של שאיפה להשתלבות בנורמות של העולם המערבי וה-OECD בפרט, ומתוך רצון לעודד צמיחה במשק הישראלי. כך לדוגמה, בשנה האחרונה הציבה לעצמה המדינה יעד לאומי להגביר תעסוקת נשים ערביות לכדי % 40 בשנת 2040 והקצתה כ-170 מיליון ש"ח לצורך קידום מדיניות זו.

עם זאת, היקף הזכויות הסוציאליות המוקנות להורים לא גדל בצורה משמעותית מאז שנות ה-40, ואם לפני שלושה עשורים הייתה מדינת ישראל בראש טבלת המדינות הידידותיות לעובד/ת בכלל ולהורה העובד/ת בפרט, עתה אנו מפגרים אחרי מדינות אחרות.

ממודל של גבר מפרנס ואישה מטפלת במשפחה עברנו לדפוס של מפרנס וחצי (מפרנס ומפרנס-מסייע) ומטפלת אחת במשרה מלאה. אמצעי המדיניות שנועדו להקל על האישה את ההתמודדות עם חיי העבודה, אך בו בזמן הם מטילים עליה ורק עליה את הנטל לתמרן בין היותה מפרנסת לבין היותה אם.

בתוך מציאות בלתי אפשרית זאת מוצאות נשים דרכים יצירתיות ביותר כדי לתמרן בין כל המחויבויות שלהן ולצלוח את התקופה הבלתי אפשרית הזאת – אנחנו מכנות אותן "פרקטיקות של הישרדות" – אבל זה לא מספיק וזה גם לא ענין פרטי.

- זה פוגע בנשים שאינן מצליחות להשתלב במשרות מתגמלות ומקדמות
- זה פוגע בגברים שאינם מצליחים להיות משמעותיים במסגרת היחסים במשפחה ובחברה
- וזה פוגע בחברה כולה כחברה

נעמת הצעירה קוראת לצעוד צעד נוסף בדרך הזאת ולעבור למודל המעודד כל אדם – אישה וגבר כאחד – לפרנס ולטפל, ומאפשר להם לעשות כן באופן מהותי.

במקום שכל אחת מאיתנו תתמרן באופן פרטי, צריך להתוות מדיניות ציבורית שרואה את האדם כמכלול – לא רק עובד אלא גם אדם שחי חיים מלאים בעבודה, במשפחה, בקהילה ובחברה, מתוך שוויון מגדרי מלא.

אנו מאמינות כי המדיניות הציבורית צריכה לעודד חברה שבה:

1. לנשים ולגברים תהיינה אותן זכויות ואותן הזדמנויות לחינוך, השכלה ועבודה בשכר שמספקים לאדם אפשרות לעצמאות כלכלית כל החיים.
2. לנשים ולגברים תהיינה אותן זכויות ואותן הזדמנויות לטפל בביתם ובמשפחתם ואותן אפשרויות להעניק ולקבל טיפול כזה.
3. לנשים ולגברים תהיינה אותן זכויות ואותן הזדמנויות מהותיות להיות אזרחים פעילים במדינה ובקהילה.
4. כשם שהמדינה מעודדות יציאת נשים לעבודה, יש לעודד גברים לקחת חלק בעבודות שאינן בשכר במרחב הפרטי, ובראש בראשונה לטפל במשפחתם.

עקרונות לפעולה

1. **התאמת שוק העבודה להורות** – הן מבחינת אורכו של שבוע העבודה והן מבחינת מספר ימי החופשה בתשלום.
2. **זכויות הוריות ולא זכויות לאמהות**:
  - א. כל הזכויות המוענקות לאמהות בשוק העבודה מתוקף אמהותן יוענקו בפירוש גם לגברים.
  - ב. חלק מהזכויות יוכלו להיות מנוצלות אך ורק על ידי גברים, שאם לא כן המשפחה "תאבד" אותם, למשל: חופשת לידה לגברים (שמונה ימים) יחד עם היולדת מיד לאחר הלידה כדי לסייע בטיפול בימים הראשונים, הארכת חופשת הלידה בתשלום בשבועיים נוספים שיוענקו לגברים, ואם לא יממשו אותם לא ניתן יהיה להעבירם לאמהות, ועוד.
  - ג. בחינה מחודשת של מערך הזכויות כדי לעודד הורים להתחלק באופן שוויוני בטיפול. כך לדוגמה, כיום החוק מאפשר לשני ההורים לקחת ימי מחלה בגין מחלת בן משפחה על חשבון ימי המחלה שלהם, אלא שהפיצוי בעבור הימים הראשונים נמוך משמעותית מאשר בעבור הימים שלאחר מכן, דבר המעודד את המטפל (לרוב האישה) שיצא לחופשת מחלה ראשון להמשיך לטפל בילד החולה ואינו מעודד התחלקות בנטל, כך שיתאפשר לשני בני הזוג לשמור על מעמדם במקום העבודה.
3. קיום מסגרות חינוך מפוקחות ובמימון ציבורי (לפחות חלקי) בנגישות גבוהה לכלל המשפחות העובדות, וזאת החל מתום חופשת הלידה.
4. התאמת שעות השהות במסגרות החינוך לדפוסי העבודה של עובדים ועובדות.
5. עידוד מעסיקים לקיים פרקטיקות תומכות משפחה לכלל העובדים – גברים ונשים כאחד. פרקטיקות אלה נוגעות בעיקר להיקף שעות העבודה, וצמצום ההכרח להישאר בעבודה לאחר שעות העבודה הרגילות.

החזון: לנשים ולגברים יהיה כוח שווה לעצב את החברה ואת חייהם

- שוויון כלכלי – אותן הזדמנויות ואותם תנאים לחינוך ולעבודה בשכר שמספקים לאדם אפשרות לעצמאות כלכלית כל החיים
- חלוקה שווה של עבודות שאינן בשכר (טיפול בבית ובמשפחה) ואותן האפשרויות לקבל ולהעניק טיפול כזה
- אותן זכויות ואותן הזדמנויות להיות אזרחים פעילים במדינה ובקהילה
- חלוקה שווה בין נשים ובין גברים של כוח והשפעה
- הכחדת כל סוגי ההחפצה של נשים, ההדרה של נשים והאלימות נגד נשים – יעד מוחלט

ISBN 978-965-572-900-9

9 789655 729009